

PAPER DETAILS

TITLE: Türkiye`de Bütçe Politikalarının Gelir Dağılımına Etkisinin Değerlendirilmesi

AUTHORS: Haydar Lütfü EJDER,Murat ZORKUN

PAGES: 1085-1107

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2539360>

Türkiye’de Bütçe Politikalarının Gelir Dağılımına Etkisinin Değerlendirilmesi

Evaluation of the Effect of Budget Policies on Income Distribution in Turkey

Haydar Lütfü EJDER¹ ID, Murat ZORKUN² ID

Geliş Tarihi (Received): 15.07.2022

Kabul Tarihi (Accepted): 18.08.2022

Yayın Tarihi (Published): 30.11.2022

Öz: Bütçe politikaları, bütçenin, gelir ve gider dengesini gösteren bir belge olmasına ek olarak devletin gelir yapısı, yapmış olduğu harcama kompozisyonu ve borçlanmayla ilgili politikaları bağlamında, makroekonomik istikrarın sağlanması/sürdürülmesi bakımından da oldukça önemlidir. Devletler söz konusu istikrarı bütçe dengeliğiyle sağlayabildikleri gibi, bütçe açıklarıyla/fazlalarıyla da sağlayabilmektedirler. Devletin temel görevlerinden biri de sosyal gelişmeyi sağlamaktır. Bunun yolu ise toplumda gelirin adil dağılımından geçmektedir. Bunu yapabilmek için, vergiler ile eğitim, sağlık ve sosyal koruma harcamaları gibi bütçe politikası araçlarını kullanırlar. Bu çalışmanın amacı, devletlerin uygulamış oldukları bütçe politikalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisinin Türkiye özelinde değerlendirilmesidir. Belirlenen amaçtan hareketle, öncelikle bütçe politikaları ve gelir dağılımı ile ilgili genel bilgilere yer verilmiştir. Sonrasında vergiler, eğitim, sağlık ve sosyal koruma harcamalarının gelir dağılımı ile ilişkilerinden bahsedilmiştir. Son olarak ise Türkiye’de gelir dağılımları, uygulanan bütçe politikaları bağlamında değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bütçe, Bütçe Politikaları, Gelir Dağılımı.

&

Abstract: Budget policies, in addition to being a document showing the income and expenditure balance of the budget, are also very important in terms of ensuring/maintaining macroeconomic stability in the context of the government's income structure, expenditure composition and borrowing-related policies. States can provide the said stability with budget balance, as well as with budget deficits/surpluses. One of the main duties of the state is to ensure social development. The way to do this is through the fair distribution of income in the society. To do this, they use budgetary policy tools such as taxes and spending on education, health and social protection. The aim of this study is to evaluate the effect of the budget policies implemented by the states on the income distribution in Turkey. Starting from the determined purpose, first of all, general information about budget policies and income distribution is given. Afterwards, the relations between taxes, education, health and social protection expenditures and income distribution are mentioned. Finally, income distributions in Turkey were evaluated in the context of applied budget policies.

Keywords: Budget, Budget Policy, Income Distribution.

Atıf/Cite as: Ejder, H. L., Zorkun, M. (2022). Türkiye’de Bütçe Politikalarının Gelir Dağılımına Etkisinin Değerlendirilmesi. *Abant Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(3), 1085–1107. doi: 10.11616/asbi.1144320

İntihal-Plagiarism/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/asbi/policy>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University, Since 2000 – Bolu

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Haydar Lütfü Ejder, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, haydar.ejder@hbv.edu.tr.

² Arş. Gör., Murat Zorkun, Kastamonu Üniversitesi, mzorkun@kastamonu.edu.tr. (Sorumlu Yazar)

1. Giriş

Bir ülkede belirli bir dönemde uygulanan vergi, harcama ve borçlanma araçları vasıtasıyla bütçenin makroekonomik politikalara yön verilmesini, makroekonomik dengelerin sağlanmasını bir başka deyişle bütçenin çağdaş işlevlerini yerine getirmesini ifade eden bütçe politikaları, bir ülkenin temel iktisat politikasını oluşturan en önemli unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bütçe politikaları, bütçenin, gelir ve gider dengesini gösteren bir belge olmasına ek olarak devletlerin yapmış oldukları harcama kompozisyonu, gelir yapısı (vergiler özelinde) ve borçlanmayla ilgili olarak ürettiği politikalar bağlamında, makroekonomik istikrarın sağlanması/sürdürülmesi bakımından da oldukça önemlidir. Devletler söz konusu istikrarı bütçe denkleğiyle sağlayabildikleri gibi, bütçe açık ve/veya fazlalarıyla da sağlayabilmektedirler.

Devletlerin makroekonomik istikrarı sağlayabilmek adına uyguladıkları bütçe politikalarının sonuçlarını yalnızca “mali” olarak görmemek gerekmektedir. Aynı zamanda politikaların siyasal, ekonomik ve sosyal sonuçlarının olacağını/olabileceğini göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Devletin zaten bütçe politikaları uygularken kendi amaçları/ görevleri doğrultusunda hareket etmesi beklenmektedir. Nitekim devletin temel amaçlarından/görevlerinden biri de sosyal gelişmeyi sağlamaktır. Bunun yolu ise toplumda gelirin adil dağılımından geçmektedir.

Devletlerin gelirin adil dağılımını sağlayabilmek için ellerinde vergiler ve harcamalar gibi bütçe politikası araçları vardır. Nitekim toplumda gelir ve servet düzeyini artıran oranlı bir şekilde vergilendirilerek dolaysız vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payını artırmak, gelir düzeyi önemsenmeksizin toplumda herkesin eşit bir şekilde ödediği harcamalar üzerinden alınan dolaylı vergilerin ise payını azaltmak, gelir dağılımı adaleti için elzemdir. Bir diğer politika araçları ise eğitim, sağlık ve sosyal koruma gibi kamu harcamalarıdır. Devletler söz konusu araçlarla düşük gelirli grupların, toplumda dezavantajlı olarak görülen yoksul kesimin gerek doğrudan gelir destekleriyle gerekse de dolaylı olarak harcama programları ile refahının artırılmasını sağlayabilmektedirler.

Bu çalışmanın amacı, devletlerin uygulamış oldukları bütçe politikalarının gelir dağılımı üzerindeki etkisinin Türkiye özelinde değerlendirilmesidir. Belirlenen amaçtan hareketle, öncelikle bütçe politikaları ve gelir dağılımı ile ilgili genel bilgilere yer verilmiştir. Daha sonra bütçe politikası araçlarından olan vergiler, eğitim harcamaları, sağlık harcamaları ve sosyal koruma harcamalarının gelir dağılımı ile ilişkilerinden bahsedilmiştir. Son olarak ise Türkiye’de gelir dağılımları uygulanan bütçe politikaları bağlamında incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

2. Bütçe Politikaları

Bu bölümde bütçe politikalarının tanımı yapılarak amaçlarına ve araçlarına değinilecek daha sonra bütçe politikalarına yaklaşımlardan bahsedilecek ve son olarak bütçe politikalarının genel etkilerine yer verilecektir.

2.1.Bütçe Kavramı ve Bütçe Politikaları

Bütçe, belirli dönem(ler)e ait gelir ve giderlerini gösteren bir belge olarak nitelendirilebilir. Bunun anlamı, devletin gelir elde etmesi ve gider yapabilmesi için bütçeye ihtiyacı olduğudur. Bütçenin mali-iktisadi işlevini ifade eden bu durum (Ejder, 2012: 53) bütçenin en eski işlevidir.

Her ekonomik ve hukuki kurum gibi bütçenin de yerine getirmesinin beklendiği birden çok işlevi vardır. Saptanmış olan politikaların bütçe vasıtasıyla işlevselleştirilmesine ve bu konuda bütçenin üstlendiği ödevleri yerine getirme olgusuna “bütçenin işlevleri” denilmektedir. Yukarıda ifade edildiği üzere bütçenin mali işlevine ek olarak hukuki, siyasi ve denetim gibi klasik işlevleri vardır. Ayrıyeten konjonktürel, yönetim aracı olma, planlama aracı olma, kaynak tahsisi ve adil gelir dağılımı gibi çağdaş işlevleri de bulunmaktadır (Edizdoğan ve Çetinkaya, 2021: 12-22).

Bütçe politikaları; vergi, harcama ve borçlanma vasıtasıyla bütçenin makroekonomik politikalara yön verilmesini, makroekonomik dengelerin sağlanmasını bir başka deyişle bütçenin çağdaş işlevlerini yerine getirmesini ifade eder. Burada parantez açılması gereken durum, makroekonomik dengelerin sağlanması

noktasındadır. Nitekim makroekonomik denklik, bütçe dengliğiyle eşdeğer değildir. Devlet, bütçe politikaları araçları bağlamında bütçe açığı ve fazlası vermek suretiyle de ekonomik ve sosyal yapıya müdahalede bulunabilir. Ancak bu durumda ileride de bahsedileceği üzere çatışma çıkması kaçınılmazdır. Örnek verilecek olursa devletin adil gelir dağılımı yaratabilme çabası ekonomik büyüme ve kalkınma amacıyla çelişebilir. Bu durumda belirlenecek bütçe politikası, devletin hangi hedefe ulaşmak istediğinin ve bu hedef için nelerden fedakârlık gösterebileceğinin tespiti açısından oldukça önemlidir (Ejder, 2012: 55).

2.2. Bütçe Politikalarının Amacı

Bütçe politikalarının amacı, elbette ülkelerin gelişmişlik seviyelerine, benimsedikleri sisteme ve toplumun sosyo-ekonomik yapısına göre farklılık gösterebilecektir. Ayrıca ülkelerin coğrafi konumunun ve kültürel gelişmişlik düzeylerinin de belirleyici faktörler olduklarını belirtmek gerekmektedir. Ancak tüm bunlar göz önünde bulundurulduğunda genel itibariyle politika amaçlarını; ekonomik istikrarın sağlanması, ekonomik kalkınma ve büyümenin gerçekleştirilmesi, adil gelir dağılımının yapılabilmesi olarak üç başlık altında toplulaştırılabilir (Ulusoy, 2017: 23-34).

Ekonomik İstikrarın Sağlanması: Fiyat istikrarı ile tam istihdamın aynı anda gerçekleşmesi olarak nitelendirilen ekonomik istikrar, her ülke için önem taşımakla birlikte gelişmiş ülkeler için ayrı bir öneme sahiptir. Nitekim gelişmiş ülkelerin tam istihdama ulaşmasının akabinde harcamaların fiyatlar genel düzeyini yükseltmesi, bu öneme matuftur. Gelişmekte olan ve/veya az gelişmiş ülkelerde ise tam istihdam sorununun öncelikli sorun olması, optimal üretim kapasitesine ulaşmak için devletleri yönlendirmektedir.

Ekonomik Kalkınma ve Büyümenin Gerçekleştirilmesi: Bu amaç, 1950’li yıllardan sonra gerek gelişmiş gerekse de gelişmekte olan ülkeler için büyük bir öneme sahiptir. Nitekim gelişmiş ülkeler için dengeli büyümenin sağlanması ve sürdürülmesi, gelişmekte olan ülkeler için de kalkınmanın sağlanması ve sürdürülmesi şeklinde cereyan etmiştir. Yani bir taraf için ekonomik büyüme ön planda iken diğer bir taraf için ekonomik kalkınma öncelikli plandadır.

Adil Gelir Dağılımının Yapılabilmesi: Özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki yapısal bozuklukların bir sonucu olarak görülen servet eşitsizliklerinin ortaya çıkardığı sosyal adaletsizlikleri giderme, devletlerin politikalarının önemli bir amacını oluşturmaktadır. Gelir dağılımı açısından temel sorun, gelirin (servetin) mutlak anlamda eşit dağılımı değil, tüketim refahının en üst düzeyde gerçekleştirilmesidir. Günümüz sosyal refah devleti anlayışının bir getirisi olan bu anlayışın, devletin harcama yaparken ve gelir elde ederken ekonomik kalkınma ve sosyal politika amaçlarına uygun hareket etmesini gerektirdiğinin de altı çizilmelidir.

Sosyal refah devletinin yukarıda sıralanan amaçlara ek olarak; yoksullukla mücadele amacı ve fırsat eşitliğinin sağlanması amacı da vardır. Tüm bunlar, bireylerin hayat standartlarının ve kalitesinin artırılmasını hedefleyen, toplumsal olarak refahı yükseltmeyi amaçlayan politik amaçlardır.

2.3. Bütçe Politikalarının Araçları

Bütçe politikalarının araçları olarak; en temelde kamu harcamaları ile kamu gelirleri (vergiler) söylenebilir. Ancak bu araçlar bağlamında bütçe açığı ve bütçe fazlasını da politika aracı olarak belirtmek mümkündür (Ejder, 2012: 56).

Bütçe politikaları araçları istenilen hedeflere ulaşma noktasında çoğu kez farklı etki gösterebilmektedirler. Bu sebeple belirlenen amacın gerçekleştirilmesinde kullanılacak araçların olası etkilerinin analizi elzemdir.

Kamu Harcamaları: Devletin ekonomideki payının büyüklüğüne paralel olarak kamu harcamalarının makroekonomik etkisinin ve öneminin artması beklenen bir durumdur. Kamu harcamalarını temelde; reel ve transfer olmak üzere iki kategoriye ayırmak mümkündür. Reel harcamalar; doğrudan mal ve hizmet alımına dayanan ve milli gelirden artışa sebep olan harcamalar iken transfer harcamaları tam

tersidir. Yani doğrudan mal ve hizmet alımının olmadığı ve milli gelir üzerinde etkisinin olmadığı harcamalardır. Ancak sosyal etkisinin yadsınamaz büyüklükte olduğu da ifade edilmelidir.

Kamu Gelirleri (Vergiler): Yeni bir vergi ihdas edilmesi ve/veya mevcut vergiler üzerinde değişiklik yapılması gibi vergi politikaları sosyal refah devleti anlayışı gereği sosyal refahın tesisi için oldukça önemlidir. Nitekim vergiler vasıtasıyla gelir ve servetin yeniden dağıtımı mümkün olabilmektedir. Ancak bu durumun hedeflenen düzeyde gerçekleşebilmesi için diğer politika araçlarıyla desteklenmesi gereği de unutulmamalıdır.

Sıralanan politika araçlarına ek olarak bütçe açığı ve fazlasının da bir araç olarak kullanılması, iktisadi ekollerin üzerinde uzlaşıya varılmasını engelleyecek kadar önemlidir. Nitekim konjonktürün durumuna göre kamu harcamalarının artırılarak vergilerin azaltılması veya tam tersi politikanın uygulanması suretiyle bütçede açık veya fazlalar yaratılması, makroekonomik dengeleri etkileyecek politika araçlarındandır.

2.4.Bütçe Politikalarına Yaklaşımlar

Bütçe uygulamasının tarihinin oldukça eskilere dayanmasına karşın bütçe politikaları uygulaması nispeten yenidir. Bunun sebebi olarak; 1929 Dünya Ekonomik Buhranından sonra ekonomide Klasik ekolün yerine Keynesyen ekolün ağırlık kazanması gösterilebilir. Bu iki görüşü klasik ve çağdaş yaklaşım olarak sınıflandıracak olursak;

Klasik Yaklaşım: Klasiklere göre ekonomi her zaman tam istihdam düzeyinde dengededir. Dolayısıyla genişletici yönde uygulanan bütçe politikaları, ekonomide enflasyonist etkilerin oluşmasına sebebiyet verecektir. Ayrıca “zorunlu bir fena” olarak nitelendirdikleri devletin, kaynakları israf edeceğini belirtmişler ve devlete ayrılacak kaynakların en düşük seviyede tutulması gerektiğini savunmuşlardır. Kamu harcamalarının, vazgeçilmez nitelikteki kamu hizmetlerini karşılayacak düzeyde tutulması gerektiğini belirten Klasiklere göre harcamaların artışı, dolaysız vergilerin de artışı beraberinde getirecek ve ekonomi olumsuz yönde etkilenecektir. Devlet bütçesinin denkliği ve “ne kadar küçük olsa o kadar iyi” (Ulusoy, 2017: 49) görüşü de bütçe politikalarının yönünün tayini bakımından önemlidir.

Keynesyen Yaklaşım: Keynes, Klasik ekolün aksine ekonominin her zaman tam istihdam düzeyinde dengede olmayacağını, tam istihdamın düzeyine bazen tesadüfi olarak gelineceğini belirtmiştir. Dolayısıyla genişletici bütçe politikası uygulanmasının gerekliliğini ifade etmiştir. Nitekim kamu harcamaları vasıtasıyla istihdamın yükseleceğini savunmuştur. Keynes, likidite tuzağı (spekülasyon güdüsüyle para talebinin sonsuzluğu) ve sermayenin marjinal etkinliğinin faiz oranlarından daha hızlı azalması sebebiyle, para politikasının ekonomide genişletici etki yaratmayacağını, tek etkin politika aracının maliye politikası olduğunu belirtmiştir (Ulusoy, 2017: 52-53). Ek olarak Keynes’e göre çarpan etkisinden dolayı da milli gelir etkilenecektir. Başka bir söylemle, kamu harcaması ve vergilerin de milli gelir üzerinde çoğaltan etkisi vardır. Ayrıca, denk bütçe çarpanı teorisine göre de ekonomi dışı kapalı ve vergi otonom iken kamu harcamalarındaki artış miktarınca vergi gelirleri de artırılırsa bu durum ekonomide genişletici etki yaratacaktır (Ejder, 2012: 56).

Bütçe politikaları hakkında farklı birçok ekolün görüşleri vardır. Ancak 1929 krizinin bir milat olarak kabul edilmesi ve öncesinin klasik, sonrasının çağdaş olarak ayrılması konumuzun daha iyi anlaşılması adına önemlidir. Nitekim bütçenin makroekonomik istikrarın sağlayıcısı konumuna yükselmesi, Keynesyen düşüncenin hâkimiyeti ile mümkün olmuştur. Klasiklerin bütçenin mümkün olduğunca küçük ve denk olmasını istemesi, buna karşın Keynes’in bütçeye çok fazla anlam ve görev yüklemesiyle bir müdahale/düzenleme aracı olarak görmesi bu düşünceyi doğrular niteliktedir.

2.5.Bütçe Politikalarının Genel Etkileri

Bütçe politikalarının, ekonominin tamamı üzerinde iktisadi etkiler yaratabilmesi dolayısıyla kısa ve uzun vadeli olarak istikrar sağlama amacı olarak kullanıldığını söylemek mümkündür. Bütçe politikalarının; kaynak dağılımına, talep ve fiyat düzeyine, üretim üzerine ve gelir dağılımı üzerine etkileri bulunmaktadır. Bu çalışma kapsamında etkiler içerisinde en önemli olanı gelir dağılımı üzerinde

oluşturduğu etkidir. Dolayısıyla diğerlerine genel itibariyle değinilecek ve gelir dağılımı üzerine oluşturduğu etki ilerleyen bölümlerde etraflıca açıklanacaktır.

Kaynak Dağılımı Üzerine Etkileri: Bütçe politikalarının kaynak dağılımı üzerine etkileri; kamu harcamaları, vergiler, transfer harcamaları gibi yollarla gerçekleşir. Söz konusu etkiler kamu harcamaları yoluyla özel sektörden kamudan kaynak aktarımı şeklinde olabilirken, transfer harcamalarında tam tersi bir durum söz konusudur. Vergiler ise ekonomide bir takım değişimleri beraberinde getirecektir. Vergilerin kaynak dağılımına etkileri dolaylı ve dolaysız olmasına göre değişebilecektir. Transfer harcamaları ise kamudan özel kesime karşılıksız kaynak aktarımı demektir.

Talep ve Fiyatlar Düzeyine Etkileri: Kamunun özele harcamalar yoluyla kaynak aktarımı kişilerin satın alma güçlerini ve davranışlarını olumlu yönde etkilerken, vergiler yoluyla kaynak çekmesi, kişilerin satın alma güçlerini ve davranışlarını olumsuz yönde etkileyecektir. Tabi burada harcamaların reel veya transfer, vergilerin ise dolaylı ve dolaysız olmasına göre etkinin değişiklik gösterebileceği unutulmamalıdır.

Üretim Üzerine Etkileri: Bütçe politikalarının üretim üzerindeki etkisine ilişkin anahtar kelime “tasarruf” miktarıdır. Nitekim bütçe politikalarının kişilerin tasarruf miktarında (kamu veya transfer harcamaları yoluyla pozitif, vergiler yoluyla negatif) oluşturacağı değişiklikler, etki derecesinin belirlenmesinde kilit rol oynamaktadır. Tasarruflar ise yatırımı, işgücü faktör verimliliğini etkilemek suretiyle üretimi etkileyecektir.

Gelir Dağılımı Üzerine Etkileri: Bütçe politikalarının gelir dağılımı üzerinde oluşturduğu etkiler oldukça önemlidir. Bu etkileri vergiler, reel kamu harcamaları ve transfer harcamaları olarak üç kategoride değerlendirmek gerekmektedir. Vergiler kişilerin kullanılabilir gelirlerinde azalmaya yol açar. Bu durum tüketim ve tasarruf miktarını etkilerken, aynı zamanda vergi ödeyenlerin aleyhine bir duruma sebebiyet verecektir. Reel kamu harcamaları ile özellikle transfer harcamalarının kişilerin kullanılabilir gelirlerini doğrudan artırma potansiyelin olması sebebiyle tüketim ve tasarrufu olumlu yönde etkilemesi kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca bu harcamalardan yararlanan kişi ya da grupların lehine bir dağılım gerçekleştireceği de belirtilmelidir. İlerleyen bölümlerde bu duruma daha detaylı bir şekilde değinilecektir.

3. Gelir Dağılımı

Sosyal refah devleti anlayışının bir gereği olarak ortaya çıkan ve yalnızca iktisadi etkiler barındırmayıp sosyal etkilerinin de yerine göre daha ön planda tutulduğu gelir dağılımı kavramı ülkeler için politika başarısı göstergesi niteliğindedir. Devletlerin piyasada oluşan gelir dağılımını tekrar düzenleyici politikalar uygulaması görevi ülkemizde anayasal olarak garanti altına alınmıştır. Nitekim 1961 Anayasası’nda ilk kez hüküm altına alınan bu kavram 1982 Anayasası’nın da 73. Maddesinde “*Vergi yükünün adaletli ve dengeli dağılımı, maliye politikasının sosyal amacıdır.*” şeklinde belirtilmesi, bunun ispatıdır.

Devletler bütçe politikalarıyla gelir dağılımı üzerinde düzeltici-iyileştirici etkilerde bulunabilirler. Bu çalışmanın konusu da söz konusu politikaların oluşturduğu etkilerin ölçümü ve analizidir. Ancak etkilere geçmeden önce bu başlık altında gelir dağılımı ile ilgili olarak; tanımı, önemi, amaçları, araçları, türleri, ölçüm ilke ve yöntemleri ve gelir dağılımına etki eden faktörlerden bahsedilecektir.

3.1. Gelir Dağılımının Tanımı ve Önemi

Gelir dağılımından önce gelir ve milli gelir kavramının açıklığa kavuşturulmasında yarar vardır. En basit haliyle gelir, “Bir ülkenin sınırları içinde bir yılda gerçekleşen nihai mal üretimi karşılığında üretim faktörlerine yapılan ödemeler” olarak tanımlanabilir (Ünsal, 2011: 57). Milli gelir ise; “Bir ekonomide şahısların ekonomik faaliyetleri sonucunda, belli bir dönem içerisinde üretilen mal ve hizmetlerin tamamı” şeklinde ifade edilebilir. Tüm bu tanımlardan yola çıkarak gelir dağılımını; belirli bir dönem sonunda elde edilmiş olan milli gelirin, o gelirin edilmesinde katkısı bulunan toplumdaki iktisadi

aktörler ve bireyler arasındaki bölüşümü (DPT, 2001: 3; Ersezer, 2006: 256) olarak tanımlamak mümkündür.

Gelir dağılımı kavramını yalnızca iktisadi öneme matuf olarak görmek son derece yanlıştır. Nitekim bu kavram, özellikle toplumsal refahı içinde barındıran, sosyal etkileri daha baskın olan bir kavramdır. Sosyal refahın sağlanması ve sürdürülmesi, gelişmiş bir toplum inşa edilmesi için gelir dağılımının adil bir şekilde tesis edilmesi elzemdir (Cural, 2009: 74). Ayrıca belirtilmesi gerekir ki; gelirin adil dağılmasından maksat, dağılıma muhatap olacaklar arasında mutlak eşit bir şekilde dağılması değil, sosyal refahı maksimize edecek bir biçimde dağılmasıdır. Gelir dağılımında adalet sağlanamadıkça kitlelerin çoğunluğu düşük gelir seviyesine indirgeneceğinden, toplam tüketim kısılacaktır. Fakat gelir dağılımında adalet sağlandıkça, tüketmeye daha fazla eğilimli olan düşük gelirli bireyler, sahip oldukları ek gelirlerle tüketim yapmaya yöneleceklerinden toplam tüketim ve buna bağlı olarak vergi kapasitesi artacaktır (Öztürk, 2012: 420-424). Dolayısıyla bütçe politikaları bu noktada oldukça önemlidir ve politika yapıcılar politika belirlerken bunları dikkate almalıdırlar.

3.2. Gelir Dağılımının Amaçları ve İlkeleri

Gelir dağılımının amacı, sosyal eşitliğin yüksek olduğu bir toplum inşa etmektir. Bu amaç, sosyal refah devleti anlayışı doğrultusunda hareket eden her ülkede bir temel kural niteliğindedir ve her ülke için aynıdır. Öyle ki milli gelirin asgari ihtiyaçları olan her bireye eşit bir şekilde dağıtımı, sosyal refah devleti anlayışının bir gereğidir (Demir, 2021: 33-34). Amaca ek olarak gelir dağılımının bir de; eşitlik, ihtiyaç, çalışma, gelir farklılıklarının üst seviyede sınırlandırma, asgari yaşam seviyesinde asgari gelir hakkı ve herkese eşit muamele ilkesi gibi ilkeleri vardır. Söz konusu ilkeler Tablo 1’de ifade edilmiştir.

Tablo 1: Gelir Dağılımının İlkeleri

İlkeler	Açıklama
Eşitlik İlkesi	Mutlak eşitlikten ziyade gelirin eşit ve adaletli bir şekilde dağıtımıdır.
İhtiyaç İlkesi	Milli gelirin, bireylerin ihtiyaçlarına göre bölüştürülmesi olarak ifade edilebilir.
Çalışma İlkesi	Burada milli gelirin, bireylerin verimliliğine göre bölüştürülmesi düşüncesi vardır. Bir başka ifadeyle gelir dağıtım ölçütü “verimlilik” kavramıdır.
Gelir Farklılıklarının Üst Seviyede Sınırlanması İlkesi	Gelir farklılıkları arasındaki makasın azaltılması, dağıtım politikasının amaçları arasındadır. Gelir ve servetin artan oranlı vergiye tabi olması, bu düşüncenin ürünüdür.
Asgari Yaşam Seviyesinde Asgari Gelir Hakkı İlkesi	Eşitlik ilkesiyle benzerlikler taşıyan ve bireylere asgari hayat şartlarının garanti edilmesini savunan bu ilke, hemen her ülkede gelir dağıtım politikasının başat amacıdır.
Herkese Eşit Muamele İlkesi	Milli gelirin dağıtımında kimsenin ırk, cinsiyet, din gibi sınıfsal ayrımlara maruz kalmamasını ifade eder.

Kaynak: Aksu, 1993: 24-46; Demir, 2021: 34-36.

Gelir dağılımının amacı kadar ilkeleri de oldukça önemlidir. Tablo 1’de tanımlaması yapılan gelir dağılımında uygulanan/uygulanacak ilkeler, politikanın başarısı ve sosyal refah devleti anlayışının karşılık bulması için elzemdir. Özellikle; eşitlik, herkese eşit muamele, asgari gelir hakkı gibi ilkeler gelir dağılımında iyi bir uygulayıcı konumunda olmak isteyen her ülkenin katmerli titizlikle üzerinde durmalarını gerektirmektedir. Elbette ihtiyaç, çalışma ve gelir farklılıklarının üst seviyede sınırlandırılması gibi ilkeler de oldukça önemlidir. Nitekim gelir ve servet üzerinden alınan artan oranlı vergiler ilkelerin amacına matuftur. Ek olarak bireylerin ihtiyaçlarına göre ve “verimlilik” kriterine göre gelirin dağılımının yapılması da adaletin tesisi bakımından önem arz etmektedir.

3.3. Gelir Dağılımının Araçları

Gelir dağılımı politikası araçları, gelirin doğması ile kullanımı esnasında görülmektedir. Genel itibarıyla; ücret, fiyat, servet, maliye politikaları ve eğitim politikaları olarak sıralanan gelir dağılımı politikası araçlarını elbette keskin bir şekilde birbirlerinden ayırmak güçtür (Aksu, 1993: 47). Ayrıca hemen belirtilmelidir ki söz konusu araçlar, ülkeler arasında farklılık gösterebilmekte, sosyo-ekonomik koşullara göre dizayn edilmektedirler (Güller, 2021: 37). Tablo 2’de söz konusu politika araçlarına ve beraberinde araçlarla ilgili açıklamalara yer verilmiştir.

Tablo 2: Gelir Dağılımı Politikası Araçları

Politika Araçları	Açıklama
Ücret	Daha çok gelişmekte olan ülkelerdeki emeğin sömürsünü engellemek ve hayatını yalnızca ücretle idame ettirmek zorunda kalanlara adil bir ücret sağlanmasına yönelik bir araçtır.
Fiyat	Gerek temel gıda malzemelerine yönelik olarak düşük gelirli kişileri korumak gerekse de fiyat istikrarını sağlamak amaçlı kullanılan önemli bir araçtır.
Servet	Gelir dağılımında servetin adil dağılımı, arzulanan bir durumdur. Bunun için gerekli politikalar üretilmektedir. Nitekim servet ilk etapta adil dağılmamaktadır.
Maliye Politikası	Devletin vergiler ve kamu harcamalarını kullanmak suretiyle ikincil gelir dağılımını düzenlemesi, birincil gelir dağılımında ise tamamlayıcı önlemler alması, gelir dağılımı açısından önemli bir politikadır.
Eğitim Politikası	Toplumda fırsat eşitliğinin sağlanması yoluyla herkese kaliteli eğitim verilmesi, yoksul kesimin nitelikli işler bulabilmesine vesile olacaktır. Bu da sosyal sınıf geçişinin önünün açılması demektir.

Kaynak: Aksu, 1993: 47-54’den derlenerek oluşturulmuştur.

Gelir dağılımını adil hale getirecek politika araçları Tablo 2’de gösterilmiştir. Söz konusu politika araçlarının, doğrudan piyasada müdahale yerine, fırsat eşitliği sağlamaya yönelik olduğu da görülmektedir. Nitekim eğitim politikası bu amaca yönelik olanıdır. Ücret, fiyat, servet ve maliye politikalarının aksine eğitim politikasında, özellikle yoksul kesime yönelik verilecek eğitimle beşeri sermayenin artırılması, nitelikli işlere sahip olmalarının önünün açılması, sosyal sınıflar arasında geçişi de kolaylaştırmaktadır. Bu yönüyle eğitim politikasının dolaylı politika aracı olduğu şeklinde yorum yapmak yanlış olmayacaktır.

3.4. Gelir Dağılımının Türleri

Gelir dağılımının, milli gelirin toplumda gelirin elde edilmesine katkıda bulunan kişi ve/veya gruplara dağılımı olduğu ifade edilmiştir. Söz konusu dağılım fonksiyonel, kişisel, bölgesel, sektörel olabileceği gibi, eğitim düzeyi, yaş, cinsiyet ve hatta meslek gruplarına göre de olabilir (Güller, 2021: 45). Bu dağılımlardan Tablo 3’de bahsedilecektir.

Tablo 3: Gelir Dağılımının Türleri

Gelir Dağılım Türleri	Açıklama
Fonksiyonel (Faktörel)	Belirli dönemde emek, sermaye, doğal kaynak ve müteşebbis olan üretim faktörlerinin milli gelirden aldıkları paylardır.
Kişisel	Milli gelirin bireyler ve tüketici birimler (aileler) arasında dağılımını ifade eder.
Sektörel	Üretim sektörünün milli gelirden aldıkları paylardır. Söz konusu üretim sektörlerini; tarım, sanayi ve hizmet olarak sınıflandırabiliriz.
Bölgesel (Coğrafi)	Bölgesel gelişmişlik düzeyleri hakkında bilgi sahibi olunan bu dağılım, bölgelerin milli gelirden aldıkları payları göstermektedir.
Eğitim Düzeyi	Düşük gelir grubunun eğitime ayıracağı payın düşük olması, sonraki nesillerde de adil olmayan dağılıma sebebiyet verecektir. Bu gelir dağılımı çeşitli eğitim gruplarının milli gelirden aldıkları payı göstermektedir.
Yaş ve Cinsiyet	Bu gelir dağılım türünde sosyal durumlardan olan yaş gruplarının ve kadın, erkek gibi cinsiyet gruplarının milli gelirden aldıkları paylar belirlenmeye çalışılmaktadır. Gelirde karşılaştırmalar/iyileştirmeler için bu gereklidir.
Meslek Grupları	Gelir hangi meslek gruplarında dağılım göstermekte, yoğunlaşmaktadır? sorusunun cevabının arandığı gelir dağılım türü budur.

Kaynak: Güller, 2021: 45-48’den derlenerek oluşturulmuştur.

Gelir dağılım türleri, gelirin adil dağılımını sağlayabilmek için görülmesi gereken önemli veri topluluklarıdır. Nitekim politika yapımcılar, toplumda çeşitli birimler arasında oluşan dağılımı inceleyerek politika üretecek/uygulayacaklardır. Gelir dağılımının türlerinin gösterildiği Tablo 3’de fonksiyonel, kişisel, sektörel ve bölgesel dağılımlardan bahsedilmiştir. Ayrıyeten gelirin, eğitim grupları arasında, yaş ve cinsiyete göre ve meslek gruplarına göre dağılımına da değinilmiştir. Tüm bunlar konunun daha iyi anlaşılabilmesi açısından değerli gelir dağılım türleridir.

3.5. Gelir Dağılımı Ölçüm Yöntemleri

Gelir dağılımı eşitsizliklerinin tespitinde çok fazla sayıda ölçüm yöntemleri kullanılmaktadır. Bu farklı ölçütlerle yoluyla; Gelirin dağılımı nasıldır? Toplumda en yüksek gelire sahip bireylerle en düşük gelire sahip bireyler arasındaki farklılıklar, zamana bağlı olarak nasıl bir değişim göstermektedir? gibi sorular cevaplanmaya çalışılmaktadır (Demiryürek Ürper, 2018: 12).

Gelir dağılımı ölçümünde; “Değişim aralığı, aralık ölçüsü, göreceli ortalama sapma, standart sapma, varyans, logaritmik varyans, değişim katsayısı, GİNİ Katsayısı, yüzde payları analizi, Lorenz Eğrisi, Pareto α Katsayısı ve Dalton Atkinson eşitsizlik ölçüsü” şeklinde ölçütler kullanıldığı ifade edilebilir (DPT, 2001: 5). Bu ölçütlerin ortaya çıkışı, ölçüm yöntemi, ölçüm amacı vb. farklılık gösterebilmektedir. Ancak elbette ölçütler geliştirilebilir detaylandırılabilir durumdadır.

Genel çalışmalardan da derlendiği üzere yukarıda sıralanan gelir dağılımı ölçüt yöntemlerinin tamamına çalışma kapsamında yer verilmeyecek, Tablo 4 üzerinde, en sık kullanılan ölçüt yöntemlerinden bahsedilecektir. İlerleyen bölümlerde de Türkiye özelinde GİNİ Katsayısı ve yüzde paylar analizinin yıllar itibarıyla durum değerlendirmesi yapılacaktır.

Tablo 4: Gelir Dağılımı Ölçüt Yöntemleri

Ölçütler	Açıklama
Lorenz Eğrisi	Birikimli nüfus dilimiyle birikimli gelir paylarının eşleştirilerek gösterilmesi üzerine hazırlanan bir eğridir. Yüzdelik dilimleme yöntemine benzediğini de ifade etmek mümkündür.
GİNİ Katsayısı	Lorenz Eğrisinden türetilerek hesaplanan GİNİ Katsayısı; Lorenz Eğrisi ile mutlak eşitlik doğrusu arasında kalan alanın, mutlak eşitlik doğrusunun altında kalan toplam alanın oranına şeklinde hesaplanmaktadır. Sıfır (0) ile Bir (1) arasında değer alan katsayı, 0'a yaklaştıkça gelir dağılımının daha adaletli olduğunu, 1'e yaklaştıkça adaletten uzaklaşıldığını söylemek mümkündür.
Yüzde Paylar Analizi	Yüzde paylar analizi, toplam gelirden en düşük pay alan aynı yüzdedeki grubun karşılaştırılması ve grupların toplam gelirden elde ettikleri payların gelir eşitsizliği açısından değerlendirilmesi amacıyla yapılan bir analizdir.
Dalton Atkinson	Bu ölçütün, çeşitli gelir dağılımlarına ilişkin Lorenz Eğrileri kesiştiğinde veya eşitsizlik ölçütlerinin farklı sıralamalarda yer aldığı durumlarda bu gelir dağılımları arasında doğru sıralama yapılabilmesi amacıyla kullanıldığı söylenebilir.

Kaynak: Demirtaş, 2020: 42-47' den derlenerek oluşturulmuştur.

Gelir dağılımı eşitsizliğini ölçümlemede farklı yöntemler, teknikler ve analizler kullanılmaktadır. Her birinin önemi büyüktür ve her yöntem bir öncekini destekler/tamamlar niteliktedir. Nitekim Tablo 4'te görüldüğü üzere GİNİ katsayısı, Lorenz eğrisinin kullanılmasıyla hesaplanan bir yöntemdir. Benzer şekilde yüzde paylar analizi, dağılımların gruplar arasındaki durumunu karşılaştırmaya imkân vermektedir. Dalton Atkinson ölçütü ise gelir dağılımında sıralama yapılabilmesi ve refahın ölçümlenebilmesi için önemlidir.

3.6. Gelir Dağılımına Etki Eden Faktörler

Gelir dağılımına etki eden birçok faktör vardır. Bu faktörleri makroekonomik faktörler, sosyal faktörler ve yapısal faktörler olarak toplulaştırmak mümkündür. Elbette söz konusu faktörlerin de kendi alt faktörleri vardır. Örneğin makroekonomik faktörleri; ekonomik büyüme, işsizlik, kamusal harcama ve vergi ve enflasyon şeklinde; sosyal faktörleri; eğitim, sosyo-kültürel, demografik, cinsiyet ve yaş şeklinde sıralamak mümkündür. Yapısal faktörleri ise; ekonomik yapı ve ülkenin gelişmişlik düzeyi, kayıt dışı ekonomi ve beşerî sermaye olarak alt gruplara ayırabiliriz. Ancak bu çalışma kapsamında hepsine yer vermekten ziyade belli başlı olanları vermenin daha doğru olduğunu düşünüyoruz. Tablo 5 bu amaçla hazırlanmıştır.

Tablo 5: Gelir Dağılımına Etki Eden Faktörler

Faktörler	Açıklama
Makroekonomik Faktörler	
Ekonomik Büyüme	Büyüme en nihayetinde gelir dağılımında adaleti sağlayacaktır ancak büyüme aynı zamanda işsizliği azaltıp (yoksullar lehine), enflasyonu dizginleyebiliyor mu? Cevap evet ise anlamlıdır.
Kamusal Harcama	Harcamaların hangi yön ve ölçüde kullanılacağı önemlidir. Harcamalar kime (hangi gruba) ve kimin lehine yapılıyor?
Vergi	Vergiler dolaysız mı, dolaylı mı? Gelir dağılımında düzeltme yapıyor mu?
Sosyal Faktörler	
Sosyo-Kültürel	Çeşitli sosyo-kültürel yapıların-sosyal dayanışma oluşturmaları (örn. ibadet yerleri)- mevcudiyeti gelir dağılımını olumlu yönde etkilemektedir.
Demografik	Göç, nüfus artışı, kentleşme gibi olgular (cinsiyet, yaş gibi unsurlar da dâhil edilerek değerlendirilmeli) gelir dağılımını etkilemektedir.
Yapısal Faktörler	
Ekonomik Yapı ve Ülkenin Gelişmişlik Düzeyi	Gelir dağılımı sermaye ve toprak gibi kazanç elde edilen değerlerin dağılımı, kamu hizmetlerinin sağlanması ve dağılımı, politik karar alma mekanizması, vergi sistemi, servet dağılımı, devletin ekonomi içerisindeki yeri gibi yapısal durumlardan etkilenebilmektedir. Ayrıca ülkenin gelişmişlik seviyesi artınca (beşerî sermaye artışı, suç oranları azalması vs.) gelir daha adil dağılacaktır.
Kayıt dışı Ekonomi	Kayıt dışı ekonominin varlığının ve büyüklüğünün gelir dağılımındaki adaleti bozduğu muhakkaktır. Aynı zamanda gelir dağılımındaki bozukluklar da kayıt dışı ekonominin ortaya çıkmasını/büyümesini tetikleyebilir.

Kaynak: Altınışık ve Peker, 2008: 104-106; Güller, 2021: 62-69.

Gelir dağılımını etkileyen faktörler Tablo 5’te de görüldüğü üzere oldukça fazla sayıdadır. Bu faktörlerin her birinin oldukça önemli olduğu bilinmekle beraber, bazı faktörlerin diğerlerine nazaran daha ön planda olduğunu da ifade etmek mümkündür. Nitekim makroekonomik faktörler ile yapısal faktörler gelir dağılımını doğrudan etkilemektedir. Kamu harcamaları ve vergiler yoluyla ekonomiye müdahale, ekonomik yapının dizaynı ve ülkenin gelişmişlik düzeyi, gelir dağılımını doğrudan etkileyecektir. Elbette sosyal faktörlerin (bilhassa demografik faktörlerin) de gelir dağılımını etkileyeceği açıktır.

4. Bütçe Politikalarının Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi

Devletlerin gelir dağılımı eşitsizlikleri ile mücadelesi geçmişten günümüze sürdürülegelen bir problem olmuştur ve bu problem aynı zamanda birçok çalışmaya da konu olmuştur (Atkinson vd., 2011; Burkhauser vd., 2012). Dolayısıyla devletler, birincil dağılım olarak nitelendirilen ve eşitsiz olduğu kabul edilen gelir dağılımına çeşitli bütçe politikaları ile müdahale ederek daha adil bir gelir dağılımı oluştururlar. Bu dağılımın literatürdeki adı ikincil gelir dağılımıdır.

Bu bölümde bütçe politikaları adı altında-maliye politikası araçları- olan vergiler (dolaysız ve dolaylı) ile eğitim, sağlık ve sosyal koruma harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkileri incelenecektir. Literatürde dolaysız vergilerin gelir dağılımında adaleti sağlama noktasında önemli rol oynadığı ancak dolaylı vergilerin tam tersi etkilerde bulunduğu, eğitim, sağlık ve sosyal koruma harcamalarının da fırsat eşitliği yaratarak gelir dağılımını insan onuruna yaraşır bir şekilde yoksul kesimlerin lehine dizayn ettiği bulgusuna ulaşan çok fazla sayıda çalışma vardır. Bu çalışmada da Türkiye özelinde söz konusu araçların etkileri değerlendirilecektir.

4.1.Bütçe Politikalarının Gelir Dağılımı İle İlişkisi

Bu başlık altında bütçenin en önemli gelir kaynağını oluşturan vergilerin, harcama kısmında ise önemli sosyal devlet anlayışı perspektifinde önemi roller üstlenen eğitim, sağlık ve sosyal koruma harcamalarının gelir dağılımı ile ilişkisinden bahsedilecektir.

4.1.1. Vergiler İle Gelir Dağılımı İlişkisi

Vergilerin çok yönlü ve önemli etkilere sahip olması, gelir ve servet eşitsizliklerini gidermede kullanılmasını gündeme getirmektedir. Nitekim bu fikir ilk kez Adolph Wagner tarafından 1800’lü yıllarda ortaya atılmıştır. Öyle ki Wagner, vergilemenin gelir dağılımındaki eşitsizliklerin

düzeltilmesinde kullanılması gerektiğini ifade etmiştir. Bunun ise; toplumu oluşturan bireyler arasında herhangi bir ayırım yapılmaksızın herkesten ekonomik durumlarına göre vergi alınmasıyla olabileceğini belirtmiştir. Daha açık bir ifadeyle ekonomik gücü fazla olandan daha fazla, az olandan ise daha az vergi alınması gerektiğini savunmuştur (Şen ve Sağbaş, 2020: 432-433).

Vergi politikası araçları, gelir dağılımı üzerinde farklı etki düzeylerine sahiptir. Nitekim “Kişisel gelir vergisi, Kurumlar Vergisi, Servet Vergisi ve Harca Vergisi” gibi vergilerin gelir dağılımı üzerinde farklı etkilerinin olduğu bilinmektedir. Vergilerin dolaylı ve dolaysız şeklinde ayırma tabi tutulması ve değerlendirilmesi sıklıkla yapılan bir faaliyettir. Bunun sebebi olarak söz konusu vergilerin, gelir dağılımı üzerinde farklı etkilere sahip olması gösterilebilir. Vergiler “konu, yansıma, ödeme gücü ve belirlilik” kriterlerine göre dolaylı ve dolaysız olarak ayırma tabi tutulur. Eğer bir verginin, konusu harcamalar ise, yansıtılabiliyorsa, mükelleflerin kişisel ve ailevi durumlarının göz önüne alınması söz konusu değilse, mükellefin kim olduğu/olacağının evvelden tespitine imkân yoksa, bu verginin dolaylı vergi olduğu söylenebilir. Diğer taraftan sırlanan durumların tersi mevcut ise verginin dolaysız vergi olduğu ifade edilebilir (Noyan ve Avşarlıgil, 2017: 52).

Dolaylı vergilerin kapsayıcılık özelliğine sahip olması, gelir düzeyleri farklı olan bireylerin aynı oranda vergi ödemesine sebebiyet vermektedir. Ayrıca mükellefleri gelir düzeylerine göre ayırmaması başka bir ifadeyle mükelleflerin şahsi durumlarını dikkate almaması, gelir dağılımında adaleti bozucu bir özelliktir. Doğrudan vergilerin ise tam tersi özelliklere sahip olması (vergiyi bireyselleştirmesi) gelir dağılımında düzenleyici etki yaratmaktadır (Bilgiç, 2015). Nitekim doğrudan vergilerin de gelir dağılımının düzenlenmesi konusunda tercih edilmesinin önemli bir sebebi; artan oranlı gelir vergisi sistemini içinde barındırmasıdır. Artan oranlı bir gelir vergisi sistemi, gelir düzeyi yüksek olan bireylere, paralel bir şekilde yüksek vergi oranları uygulayarak daha fazla vergi ödemek mecburiyetinde bırakır. Böylelikle artan oranlı bir gelir vergisi, gelir düzeyinin adil kılınmasına vesile olur (Edizdoğan ve Çelikkaya, 2022: 80). Vergilerin gelir dağılımı üzerindeki etkilerini inceleyen çok fazla sayıda çalışma bulunmaktadır. Söz konusu çalışmaların bazılarını Tablo 6’da yer verilmiştir.

Tablo 6: Vergiler ile Gelir Dağılımı İlişkisi Literatür Taraması

Yazar ve Yılı	Bulgular
Şen Önal (2006)	Dolaylı vergilerin düşük gelirli gruplar aleyhine gelir dağılımında eşitsizliklere neden olduğu bulgusuna ulaşmıştır.
Mutlu (2007)	Dolaylı vergiler, dolaysız vergilere göre gelir dağılımında eşitsizliklere sebebiyet vermektedir.
Sameti ve Rafie (2010)	Gelir üzerinden alınan vergiler arttığında GİNİ katsayısının azaldığını, harcamalar üzerinden alınan vergiler arttığında ise GİNİ katsayısının arttığını bulmuşlardır.
Serakibi (2012)	Gelir Vergisi’nin gelir dağılımındaki eşitsizliği azalttığını, Katma Değer Vergisi’nin ise alt gelir grupları aleyhine gelir dağılımı eşitsizliğini arttırdığını tespit etmiştir. Katma Değer Vergisi’nin dolaylı vergilerden olması, teoriyle paralel bir sonucun çıkmasını sağlamıştır.
Gale vd. (2015)	Gelir Vergisi’nin düşük gelirli lehine olacak şekilde gelir dağılımı eşitsizliğini azalttığı bulgusuna ulaşmışlardır.
Delibaş (2017)	Gelir ve Servet Vergisi ile GİNİ Katsayısı arasında negatif ilişki, Harca vergileri ile GİNİ Katsayısı arasında pozitif ilişki tespit etmiştir. Kurumlar Vergisi ile GİNİ Katsayısı arasında ise anlamsız bir ilişki bulunmuştur.
Eser ve Genç (2020)	Hem servet hem de gelir vergisindeki artışların gelir dağılımı eşitsizliğini azalttığı yönünde bulguya ulaşmışlardır. Bununla birlikte, servet vergisinin gelir vergisine kıyasla gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmada daha etkin olduğunu belirlemişlerdir.

Kaynak: Demirtaş, 2020: 69-72’den derlenerek oluşturulmuştur.

Tablo 6 incelendiğinde çalışmaların tamamında, dolaysız vergilerin adil gelir dağılımına yardımcı olduğu dolaylı vergilerin ise gelir dağılımında eşitsizliğe sebebiyet verdiği, şeklinde bulgulara ulaşıldığı görülmektedir. Söz konusu bulgular beklendiği gibidir. Başka bir ifadeyle teorik düşünceyle uyumludur.

Türkiye özelinde dolaysız-dolaylı vergilerin gelir dağılımına etkisi incelenmek istendiğinde öncelikle dolaysız-dolaylı vergilerin miktarına ve toplam vergi gelirleri içindeki payına bakmak gerekmektedir. Tablo 7 bu gereklilikten hareketle hazırlanmıştır.

Tablo 7: Türkiye’de Dolaysız-Dolaylı Vergilerin Miktarı (TL) ve Oransal Payı (%)

Yıllar	Dolaysız Vergiler	(%)	Dolaylı Vergiler	(%)	Toplam	%
2002	20.060.525	34	39.571.343	66	59.631.868	100
2003	27.780.138	33	56.536.031	67	84.316.169	100
2004	31.147.157	31	69.891.747	69	101.038.904	100
2005	36.589.582	31	82.661.225	69	119.250.807	100
2006	43.257.869	31	94.222.423	69	137.480.292	100
2007	51.843.625	34	100.991.486	66	152.835.111	100
2008	59.023.094	35	109.085.866	65	168.108.960	100
2009	61.132.671	36	111.307.752	64	172.440.423	100
2010	66.565.720	32	143.994.668	68	210.560.388	100
2011	82.056.879	32	171.752.300	68	253.809.179	100
2012	92.520.061	33	186.260.787	67	279.780.848	100
2013	100.441.606	31	225.727.558	69	326.169.164	100
2014	114.421.721	33	238.092.736	67	352.514.457	100
2015	128.527.906	32	279.290.549	68	407.818.455	100
2016	150.180.300	33	308.821.441	67	459.001.741	100
2017	176.848.963	33	359.768.243	67	536.617.206	100
2018	231.431.331	37	390.105.025	63	621.536.356	100
2019	257.139.728	38	416.719.990	62	673.859.718	100
2020	281.179.123	34	552.071.379	66	833.250.502	100

Kaynak: T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, *Bütçe Büyüklükleri ve Bütçe Gerçekleşmeleri*, <https://www.hmb.gov.tr/bumko-butce-buyuklukleri-ve-butce-gerceklesmeleri>

Tablo 7’de görüldüğü üzere dolaysız vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı %31 ile %38 arasında değişmektedir. %38 ile en yüksek orana 2019 yılında ulaşılmıştır. Söz konusu yıla kadar oranın dalgalı bir seyir izlediği görülmektedir. Bu durum gelir dağılımına da dalgalı bir ivme kazandıracağı şeklinde yorumlanabilir. Nitekim çalışmaların tamamına yakını dolaysız vergilerin payının artmasının gelir dağılımını daha adil hale getireceğini göstermektedir. Türkiye’de oranın düşük olması zaten bir sorunken (çünkü dolaysız vergilerin payının dolaylı vergilere göre yüksek olması arzulanan bir durumdur) gelir dağılımına yansıma boyutu da bir başka sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak bu vergisel yapının gelir dağılımı üzerinde ne yönde etki bıraktığı konusuna ilerleyen bölümlerde değinilecektir.

4.1.2. Eğitim Harcamaları İle Gelir Dağılımı İlişkisi

Literatür incelendiğinde, yoksulluk ve eğitim arasındaki nedensel ilişki ve dolayısıyla eğitim-öğretimin gelir dağılımı üzerindeki etkisi konusunun popülerliği göze çarpmaktadır. Bu bağlamda, beşeri sermaye teorisinin de ifade ettiği üzere, uzun vadede gelir dağılımını iyileştirmenin en iyi yolunun beşeri sermayeye yatırım yapmak olduğuna inanılmaktadır. Gelirin daha iyi bir şekilde dengelenmesi ve dağıtılması için ekonomik yapıların değiştirileceğine ve bu yapıların evrimine giden yollardan birinin mesleki becerilerin eğitim ve öğrenimine yatırım olduğu fikri yaygınlık kazanmaktadır (Shahabadi vd., 2018: 62). Nitekim Becker ve Chiswick (1966), eğitime yatırım yapmanın, gelir dağılımının daha iyi dengelenmesiyle sonuçlanabileceğini ifade etmişlerdir. Bunun gerekçesi ise; eğitimin, başta fırsat eşitliği yaratması olmak üzere ekonomiye çok yönlü etkilerinin bulunmasıdır.

Eğitimde fırsat eşitliğinin olması ise, hem yoksullukla mücadele yönünden hem de gelir dağılımında adaleti sağlama bakımından önem arz etmektedir. Böylece, hem vasıflı ve becerikli bireylerin içinde bulundukları bir sosyal sınıftan daha üst bir sınıfa geçiş yapabilmeleri hem de daha yüksek düzeyde gelir elde edebilmeleri mümkün olmaktadır. Fırsat eşitliğinin engellenmesi, yoksul ve orta sınıflar için eğitim yatırımlarının yavaşlaması gelir dağılımında adaletsizliğe neden olmaktadır. Bu durum sadece en yoksul yüzde 10’luk kesimi değil gelir dağılımında alt yüzde 40’lık dilimde kalan herkesi etkilemektedir (OECD, 2015: 5).

Eğitim, temel bir insan hakkı olmasının yanı sıra doğru politikalar ile toplumsal yaşamda var olan birçok problemin çözümünde de kullanılabilecek bir araçtır. Bireyler için eğitim, insan sermayesini güçlendirir,

ekonomik fırsatları artırır, sağlığı teşvik eder, etkili seçimler yapma kabiliyetini geliştirir. Toplumlar için ise eğitim ekonomik fırsatları artırırken, sosyal hareketliliği genişletir, kurumları daha etkili mekanizmalar haline dönüştürebilir. Yüksek düzeyde eğitim, okul başarısının ötesinde daha gelişmiş bir finansal kabiliyet ve daha iyi sağlık anlamına gelmektedir. Yoksul çocuklar daha iyi öğrenme çıktıları olan toplumlarda yetiştiklerinde gelir dağılımının daha adil olma ihtimali yükselmektedir (World Bank, 2018: 27).

Tablo 8: Eğitim Harcamaları İle Gelir Dağılımı İlişkisi Literatür Taraması

Yazar ve Yılı	Bulgular
Paternostro vd. (2007)	Birçok eğitim ve sağlık harcamaları kalemlerinin gelir dağılımını iyileştirici ve yoksulluk oranını düşürücü etkisinin olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.
Lin (2007)	Beşeri sermaye eşitsizliğinin gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini GİNİ katsayısı endeksini kullanarak araştırmışlar ve eğitimde daha az eşitsizliğin daha az gelir eşitsizliği ile sonuçlanabileceği sonucuna varmışlardır.
Ulusoy vd. (2015)	Türkiye’de yükseköğrenime yönelik kamu harcamalarının 1 birim artması halinde GİNİ katsayısının 0.07 arttığını tespit etmişlerdir.
Shahabadi vd. (2018)	İlk ve ortaokula kayıt oranının gelir eşitsizliği üzerinde anlamlı ve negatif; üniversiteye kayıt oranının gelir eşitsizliği üzerinde pozitif ve anlamlı bir etki yarattığı sonucuna ulaşmışlardır.
Qazi vd. (2018)	1973-2012 Döneminde Pakistan’da yükseköğretim sektörünün gelişiminin gelir dağılımı üzerindeki etkisini incelemişler ve söz konusu değişkenler arasında tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit etmişlerdir. Bu sonuçlar yükseköğretim sektöründeki gelişimin gelir eşitsizliğini kontrol etmek için önemli bir politika seçeneği olacağını göstermektedir.
Rehman ve Rashidi (2022)	İlköğretime kayıt oranı ile gelir dağılımı eşitsizliği arasında negatif bir ilişki bulmuşlardır. Özellikle yükseköğrenime kayıt oranlarıyla birlikte eşitsizliğin daha fazla oranda azaldığı bulgusuna ulaşmışlardır. Bu sonuçlar teorik beklentiyle uyumluluk göstermektedir.

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tablo 8 incelendiğinde çalışmaların büyük çoğunluğu eğitim harcamalarının gelir dağılımındaki eşitsizlikleri azalttığı sonuçlarına ulaşmıştır. Ancak Ulusoy vd. (2015)’nin çalışmalarında yükseköğretime yönelik kamu harcamalarının artmasının eşitsizliği artırdığını tespit etmeleri, beklenmeyen bir sonuçtur. Böyle bir bulgunun sebebi; yükseköğrenimin isteğe bağlı olması, yüksek gelir grubundaki bireylerin de yükseköğrenim kurumu konusunda titiz davranması ve yükseköğrenim kurumuna yönelik daha fazla harcama yapma olanağına sahip olmaları ve yüksek gelir düzeyine sahip bireylerin yükseköğrenim kuruma girme ihtimallerini arttırmasından kaynaklıdır. Bu durum gelir dağılımını yüksek gelir düzeyine sahip bireyler lehine bozmaktadır (Ulusoy vd., 2015: 70). Ancak bu sonuçların genel çalışmalara bakıldığında bir istisnai olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Nitekim Barro (1999) yükseköğrenimin gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmada önemli rolünün olduğunu tespit etmesi, benzer şekilde Lin (2007)’nin okulda geçirilen yılların artışının 1973-2003 döneminde Tayvan’da gelir eşitsizliğini azalttığı bulgusuna ulaşması bu konuda verilecek örneklerden sadece birkaçıdır.

Türkiye’de eğitim harcamalarının boyutunu bilmek daha sonra GİNİ katsayısı ile karşılaştırarak değerlendirme yapma noktasında önemlidir. Tablo 9’da eğitim harcamalarının yıllar itibarıyla gösterimine yer verilmiştir.

Tablo 9: Eğitim Harcamalarının Miktarı (Bin TL) ve Oransal Payı (%)

Yıllar	MEB Bütçe Ödeneği	YÖK+ Üniversite Bütçe Ödenekleri	Toplam	Konsolide/Merkezi Yönetim Bütçeye Oranı (%)
2002	7.460.991	2.495.967	9.956.958	10,1
2003	10.179.997	3.346.669	13.526.666	9,2
2004	12.854.642	3.689.754	16.544.396	11,0
2005	14.882.259	5.218.465	20.100.724	12,9
2006	16.568.145	5.846.822	22.414.968	12,8
2007	21.355.634	6.586.692	27.942.326	13,6
2008	22.915.565	7.318.284	30.233.849,6	13,6
2009	27.883.696	8.772.719	36.656.415	14
2010	28.237.412	9.355.457	37.592.869	13
2011	34.112.163	11.503.927	45.616.090	15
2012	39.169.379	12.743.603	51.912.982	15
2013	47.496.378	15.227.760	62.724.138	15,5
2014	55.704.817	16.939.010	72.643.827	16,7
2015	62.000.248	18.493.252	80.493.500	17
2016	76.354.306	23.590.696	99.945.002	17,5
2017	85.048.584	25.620.450	110.669.034	17,2
2018	92.528.652	27.761.363	120.290.015	15,8
2019	113.813.013	33.023.355	146.836.368	15,3
2020	125.396.862	36.145.740	161.542.602	14,8

Kaynak: T. C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2010 ve 2021 Yılı Bütçe Raporu.

Tablo 9’den görüleceği üzere eğitim harcamaları miktar olarak yıllar itibariyle sürekli artan bir seyir (2020 yılında 2002 yılı payının yaklaşık 15 katına ulaşmış) izlemektedir. Ancak bu artışa karşın konsolide/merkezi yönetim bütçeye oranı değişiklik göstermektedir. Nitekim 2016 yılında %17,5 ile en yükseğe ulaşan oranın sonraki yıllarda gittikçe azaldığı görülmektedir. Bunun gelir dağılımına yansımaları ise ilerleyen bölümlerde analiz edilerek yorumlanacaktır.

4.1.3. Sağlık Harcamaları İle Gelir Dağılımı İlişkisi

Ülkelerin gelişmişlik seviyelerinde görülen farklılıklar, toplumun sağlık koşullarını belirlemekte; toplum sağlığının iyileşmesi de ekonomik büyümeyi ve kalkınmayı desteklemektedir. Ekonomik kalkınma ile sağlık harcamaları arasındaki ilişkinin dikkatli bir şekilde ele alınması, ekonomi literatüründe oldukça yeni bir olgudur. Çalışmaların ortak noktası ise; önce ekonomik kalkınmayı sağlamak, sonra eldeki mevcut kaynakları sağlık harcamalarına ayırmaktır (Adeniyi ve Abiodun, 2011: 125).

Sağlıklı bireylerin gelir elde etme olanağı (üretim katılması ve dolayısıyla üretim karşılığında fazla pay alması), sağlıksız bireylere göre daha imkân dâhilindedir. Gelir düzeyi yüksek bireylerin de sağlık hizmetlerinden daha fazla yararlanma imkânları göz önünde bulundurulduğunda sağlık harcamalarının birbirini besleyen bu süreçlerdeki önemi net bir şekilde anlaşılacaktır. Aslında buradan şu anlaşılmaktadır: devletin ekonomik büyüme dolayısıyla elde ettiği fazla gelirlerden sağlık harcamalarına doğru bir aktarım yapması hem bireylerin refah düzeylerinin artmasına hem de ekonomik büyümeye destek veren işgücünün verimlilikle çalışmasına vesile olmaktadır.

Sağlık harcamalarına kamu bütçesinden önemli derecede pay ayrılması, hatta sağlık hizmetini kamu kesiminin sunması, gelir dağılımını olumlu yönde etkileyen bir durumdur. Nitekim bu duruma sebebiyet veren olay, yoksul kesimin sağlık hizmetlerinden en çok yararlanan kesim olmasıdır. Gelir düzeyi yüksek olan kesimin kamu sağlık hizmetlerinden yararlanmaktan ziyade cepten sağlık harcaması yaparak özel hizmet alması bu görüşü destekler mahiyettedir. Sonuç olarak sağlık harcamalarının artırılarak yoksul kesim lehine yapılacak düzenlemeler, gelir dağılımında adaletin tesisi bakımından önem arz etmektedir (Akbulut, 2020: 139). Tablo 10’da bu konudaki çalışmaların bazılarına yer verilmiştir.

Tablo 10: Sağlık Harcamaları ile Gelir Dağılımı İlişkisi Literatür Taraması

Yazar ve Yılı	Bulgular
Selowsky (1979)	Yazar, Kolombiya’da 4019 hane üzerine araştırma yapmış ve sağlık harcamalarının gelir dağılımı üzerinde düzeltici etkiler yarattığı sonucuna ulaşmıştır.
Devarajan ve Hossain (1998)	Filipin’de 1988 aile üzerinde anket yapan yazarlar, sonuç olarak sağlık harcamalarının gelir dağılımı üzerine yansımaları yoksulluk yanlısı olarak bulmuşlardır
Aksoğan ve Elveren (2012)	Sağlık harcamalarının gelir dağılımı eşitsizliğini giderme etkisinin olduğu bulgusuna ulaşmışlardır.
Lusting (2015)	Kamu tarafından yapılan eğitim ve sağlık harcamalarının gelir dağılımındaki düzenleyici rolünün olduğunu ifade etmiştir.
Ulusoy vd. (2015)	Kamu sağlık harcamalarının gelir dağılımında adaleti sağlayıcı etkisinin olduğu sonucuna ulaşmışlardır.
Akbulut (2020)	Türkiye’de sağlık harcamalarının kamu tarafından sunulması sonucu cepten yapılan sağlık harcamalarının azaldığını, yoksul hanelerin cepten yapılan sağlık harcamalarının azalması ile refah düzeylerinin yükselmesinin beklendiğini tespit etmiştir.

Kaynak: Akbulut, 2020: 139-140’dan derlenerek oluşturulmuştur.

Tablo 10 üzerinden literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde sağlık harcamaların yoksulların lehine olduğu, gelir dağılımında düzeltici etkiler yarattığı, refah düzeyinin yükselmesini sağladığı gibi sonuçlara ulaşıldığı görülmektedir. Bu durum ise sağlık harcamalarının önemini gözler önüne sermektedir. Türkiye’de sağlık harcamalarının boyutu ve bunun gelir dağılımı üzerindeki etkisini belirleyebilmek için öncelikle harcamaların boyutunu bilmek gerekmektedir. Tablo 11’de merkezi yönetim, yerel yönetim ve sosyal güvenlik kurumu düzeyinde harcamalar gösterilmektedir.

Tablo 11: Türkiye’de Sağlık Harcamalarının Dağılımı (Milyon TL)

Yıllar	Merkezi Yönetim	Yerel Yönetim	Sosyal Güvenlik	Toplam	GSYİH İçindeki Payı (%)
2002	5.283	356	7.631	13.270	3,7
2003	6.317	482	10.662	17.462	3,7
2004	7.659	500	13.231	21.389	3,7
2005	9.520	467	14.000	23.987	3,6
2006	11.766	683	17.667	30.116	3,8
2007	13.966	867	19.697	34.530	3,9
2008	15.948	865	25.346	42.159	4,2
2009	17.946	667	28.277	46.890	4,7
2010	17.209	577	30.695	48.482	4,2
2011	19.086	557	34.937	54.580	3,9
2012	16.493	662	41.630	58.785	3,7
2013	18.425	810	46.993	66.228	3,7
2014	21.282	744	51.356	73.382	3,6
2015	25.286	927	55.908	82.121	3,5
2016	28.731	1.118	64.163	94.012	3,6
2017	35.316	1.303	73.125	109.744	3,5
2018	40.461	1.439	86.121	128.021	3,4
2019	51.492	1.373	103.954	156.819	3,6
2020	68.927	1.632	127.504	198.062	3,9

Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2009 Baz Yılı Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, <https://www.sbb.gov.tr/temel-ekonomik-gostergeler/#1623658138156-495ade6f-614d>. TÜİK, Sağlık Harcamaları İstatistikleri, 2020, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Saglik-Harcamaları-Istatistikleri-2020-37192>

Tablo 11’de görüldüğü üzere gerek merkezi yönetimin gerekse de yerel yönetimler ve sosyal güvenlik kurumunun yapmış olduğu sağlık harcamaları yıllar itibarıyla artan bir seyir izlemektedir. Ancak söz konusu harcamaların GSYİH içindeki payında bir istikrar görülmemektedir. 2008 ve 2009’un kriz yılları olması, sağlık harcamalarının payında bir artışa sebebiyet vermiştir. Özellikle 2008 yılında %4,2 olan oran 2009 yılında %4,7 ile 2002-2020 döneminin en yüksek noktasına ulaşmıştır. Sağlık harcamalarının miktar olarak sürekli artışı ancak oransal olarak dalgalı bir seyir izlemesinin gelir dağılımı üzerinde etkisinin ne olacağı da cevaplanması gereken önemli bir sorudur. Bu sorunun cevabı ilerleyen başlıklarda aranacaktır.

4.1.4. Sosyal Koruma Harcamaları İle Gelir Dağılımı İlişkisi

Sosyal koruma kavramı sosyal politikanın araçlarından birisidir. Ancak sosyal koruma kavramı geniş bir alanı kapsayan çeşitli kanallardan sağlanan yardım ve desteklerden oluşmaktadır. Bu sebepten tek bir sosyal koruma tanımı ve yaklaşımı mevcut değildir (İnam, 2019: 111). TÜİK tarafından sosyal koruma harcaması; “Sosyal koruma yardımları, idari masraflar ve diğer harcamalardan oluşmaktadır. Sosyal koruma yardımları 8 risk/ihtiyaç grubu; hastalık/sağlık bakımı, engelli/malül, emekli/yaşlı, dul/yetim, aile/çocuk, işsizlik, konut ile sosyal dışlanma (başka yerde sınıflanmayan) için yapılan sosyal yardımları kapsamaktadır.” şeklinde tanımlanmıştır (TÜİK, 2020).

Sosyal koruma harcamalarının ödeme türü bakımından 4 çeşidi bulunmaktadır. Bunlar; nakdi yardımlar, aynı yardımlar, şartlı yardımlar ve şartsız yardımlardır. Nakdi yardımlar, ödenen tutarın nereye harcandığı konusunda herhangi bir belgenin istenmediği harcama türüdür. Aynı yardımlar ise bizatihi mal ve hizmet şeklinde doğrudan sağlanan yardımlardır. Geliri belirli bir düzeyin altında olma şartına bağlı olarak sunulan yardımlar ise şartlı yardımları oluşturmaktadır. Bu yardımlar genellikle devlet tarafından yapılan harcamalardan oluşmaktadır. Şartsız yardımlar ise kişinin gelir seviyesine bakılmaksızın yapılan harcamalardır (TÜİK, 2020).

Kamu sosyal harcamaları, gelir eşitsizliğini doğrudan düzenlemenin en önemli araçlarından birisidir (Ulu, 2018: 184). Sosyal koruma harcamalarının ilk aşamada yoksulluğun sonraki aşamada ise gelir dağılımındaki adaletsizliğin azaltılabilmesi için gerekli olduğu savunulmaktadır. Bireylerin ve hane halklarının gelirinde doğrudan artışa neden olan nakdi yardımlar dolayısıyla GİNİ Katsayısının azalma yönünde güçlü bir şekilde etkilendiği vurgulanmaktadır. Nakdi desteklerin sürekliliği ve düzenliliği; yoksulluğun azaltılmasında, aynı zamanda bireylerin eğitim, sağlık, iş arama, ulaşım gibi hizmetler ve harcamalar için önemli bir finansal destek oluşturmada bir başka deyişle fırsat eşitliği sağlayarak gelir dağılımı adaletsizliğinin giderilmesinde oldukça önemli role sahiptir. Tüm bunlar göz önüne alındığında sosyal koruma harcamalarının; ana amaçlarının dışında ana amaçlara ulaşılmasına yardım eden diğer hizmetlerin de tamamlayıcısı/destekleyicisi olduğu ifade edilebilir (Bhorat vd., 2017: 189). Hem bireylerin refah seviyesinin hem de ekonomik istikrarın sağlanmasında/sürdürülmesinde pay sahibi olan sosyal koruma harcamalarının gelir dağılımı üzerindeki etkilerini ölçen çalışmaların bilinmesi, konunun önemini anlaşılması adına gereklidir. Bu gereklilikten hareketle Tablo 12 hazırlanmıştır.

Tablo 12: Sosyal Koruma Harcamaları İle Gelir Dağılımı İlişkisi Literatür Taraması

Yazar ve Yılı	Bulgular
Hazman (2011)	GİNİ katsayısındaki artış sonucunda gelir dağılımı adaletini sağlamak isteyen devletin kamu harcamalarını artırdığını (sosyal güvenlik ilk etapta) tespit etmiştir.
Kayalıdere ve Şahin (2014)	Türkiye’de sosyal güvenlik harcamalarının yoksulluğun ortadan azaltılmasındaki rolünün ortaya çıkarılması amacıyla yaptıkları çalışmada yoksul kişilere yapılan harcamaların gelir dağılımını olumlu yönde etkilediği sonucuna ulaşmışlardır.
Altunöz ve Çondur (2018)	Gelir dağılımındaki adaletsizlik azaldıkça kamu harcamalarının da azalacağını, sosyal güvenlik harcamaları artışının kamu harcamalarını arttıracığını tespit etmişlerdir. Bu sonuç aslında gelir dağılımında adaletin tesisi için sosyal güvenlik harcamalarının önemini ortaya koymaktadır.
Quiñonez (2022)	1990-2017 Döneminde 16 Latin Amerika ülkesinde sosyal harcamalar ile gelir dağılımı eşitsizliği arasındaki ilişkiyi test etmek istemiştir. Çalışma sonucunda küresel düzeydeki bulgularla uyumlu olarak, artan genel sosyal harcama düzeylerinin gerçekten de bu bölgedeki gelir eşitsizliğinin azalmasıyla ilişkili olduğunu tespit etmiştir.

Kaynak: Altunöz ve Çondur, 2018: 181-182; Quiñonez, 2022: 1.

Tablo 12’de yer alan çalışmalar incelendiğinde, sosyal koruma harcamalarının gelir dağılımındaki eşitsizlikleri azaltmadaki rolünün oldukça önemli olduğu çıkarımında bulunulabilir. Nitekim emekli, dul, yetim gibi toplumda dezavantajlı olarak nitelendirilebilecek kesimin kamu harcamaları yoluyla desteklenmesinin, gelir dağılımında adaleti tesisi edeceği açıktır. Bu yalnızca birkaç ülkede değil dünyanın hemen her ülkesinde geçerlidir ve yapılan çalışmalar teorik beklentilerle uyumluluk göstermektedir

Türkiye’de sosyal koruma harcamalarının dağılımının bütüncül bir şekilde görülmesi, GSYİH içindeki payının yıllar itibariyle incelenmesi ve tüm bunların gelir dağılımı ile ilişkilendirilmesi, sosyal koruma harcamalarının gelir dağılıma etkisinin değerlendirilebilmesi için elzemdir. Tablo 13’de sosyal koruma harcamalarının dağılımı ve GSYİH içindeki payı verilmiştir.

Tablo 13: Türkiye’de Sosyal Koruma Harcamalarının Dağılımı

Yıllar	Sosyal Koruma Yardımları	İdari Masraf ve Diğer Harcamalar	Toplam	GSYİH içindeki Payı (%)
2002	32.793	744	33.537	9,3
2003	47.472	966	48.438	10,3
2004	59.727	1.213	60.940	10,6
2005	69.339	1.792	71.131	10,6
2006	83.096	1.795	84.891	10,8
2007	96.221	1.769	97.990	11,1
2008	111.591	1.912	113.512	11,4
2009	132.490	2.032	134.522	13,5
2010	146.245	2.205	148.450	12,8
2011	169.082	2.586	171.668	12,3
2012	192.687	2.976	195.663	12,5
2013	216.446	3.982	220.429	12,2
2014	242.912	4.332	247.244	12,1
2015	274.912	5.163	280.074	12,0
2016	330.776	5.744	336.520	12,9
2017	375.557	7.108	382.665	12,3
2018	442.027	6.700	448.727	11,9
2019	533.368	8.834	542.201	12,6
2020	646.002	9.597	655.599	13,0

Kaynak: T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2009 Baz Yılı Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, <https://www.sbb.gov.tr/temel-ekonomik-gostergeler/#1623658138156-495ade6f-614d>. TÜİK, Sosyal Koruma İstatistikleri 2020, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Saglik-ve-Sosyal-Koruma-101>

Sosyal koruma harcamalarının yıllar itibariyle sürekli yukarı yönlü ivmelendiği Tablo 13 üzerinden görülebilmektedir. İdari masraf ve diğer harcamalar için de 2006 yılı hariç aynı şeyi söylemek mümkündür. 2006 yılında az da olsa bir düşüş göstermesi bunun nedenidir. Toplam harcama miktarının da sürekli olarak artan bir seyir içinde olduğu yorumu yapılabilecektir. Toplam harcamaların GSYİH içindeki payına baktığımızda 2009 yılına kadar sürekli arttığını görmekteyiz. 2009 yılında %13,5 pay ile toplam dönemdeki en üst noktaya ulaşmıştır. 2010 yılından itibaren dalgalı bir seyir izleyerek bazen düşüş eğilimi gösteren oran 2020 yılında COVID-19 pandemisi sebebiyle tekrar %13,0 seviyesine yükselmiştir.

4.2. Türkiye’de Gelir Dağılımlarının İncelenmesi ve Değerlendirilmesi

4.2.1. Milli Gelirin Fonksiyonel Dağılımının İncelenmesi ve Değerlendirilmesi

Çeşitli üretim faktörlerinin milli gelirden almış oldukları payları inceleyen fonksiyonel gelir dağılımında “belirli bir dönemde sağlanan milli gelirin faktör paylarına göre dağılımı” önemlidir. Nitekim Tablo 14 de Türkiye’de milli gelirin fonksiyonel dağılımı görmek bakımından hazırlanmıştır.

Tablo 14: Türkiye’de Milli Gelirin Yıllara Göre Fonksiyonel Dağılımı

Gelir Türleri	2006	2008	2010	2012	2014	2016	2018	2020
Maaş ve Ücret	40,8	41,9	43,7	46,5	49,1	49,7	48,5	47,1
Yevmiye	3,7	4,1	3,6	3,4	3,3	2,5	2,7	2,5
Toplam Mütteşebbis	24,2	22,4	20,2	20,4	18,5	19,8	18,8	17,7
-Tarım	7,1	6,2	6,3	6,8	5,3	5,0	4,3	3,7
-Tarım Dışı	17,1	16,1	13,8	13,6	13,2	14,8	14,5	14
Mülk Gelirleri	9,2	8,6	8,7	6,8	6,2	5,7	7,0	7,8
-Menkul	6,1	4,2	4,5	3,3	2,9	2,5	3,6	4,3
-Gayri Menkul	3,1	4,4	4,2	3,5	3,3	3,1	3,4	3,5
Sosyal Transferler	17,8	19,1	20,5	20,0	20,1	19,6	20,1	21,8
-Emekli, Dul ve Yetim Aylıkları	16,9	18,1	18,6	18,4	18,7	18	18,3	20,0
-Diğer Sosyal Transferler	0,9	1,1	1,8	1,6	1,4	1,6	1,8	1,8
Haneler arası Transferler	2,9	3,0	3,1	2,7	2,6	2,5	2,7	2,9
Diğer Gelirler	1,4	0,9	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100

Kaynak: TÜİK, *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2020*, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2020-37404>

Tablo 14 incelendiğinde ele alınan yıllarda Türkiye’de milli gelir içerisindeki maaş ve ücret gelirlerinin payının, milli geliri oluşturan diğer gelir türlerinin paylarından daha büyük olduğu görülmektedir. Maaş ve ücret gelirlerinin payı 2014 yılına kadar artma eğilimi göstermekteyken daha sonra azalma eğilimine girmiştir. Yevmiye gelirlerinin payının ise oldukça düşük olduğu ifade edilebilir.

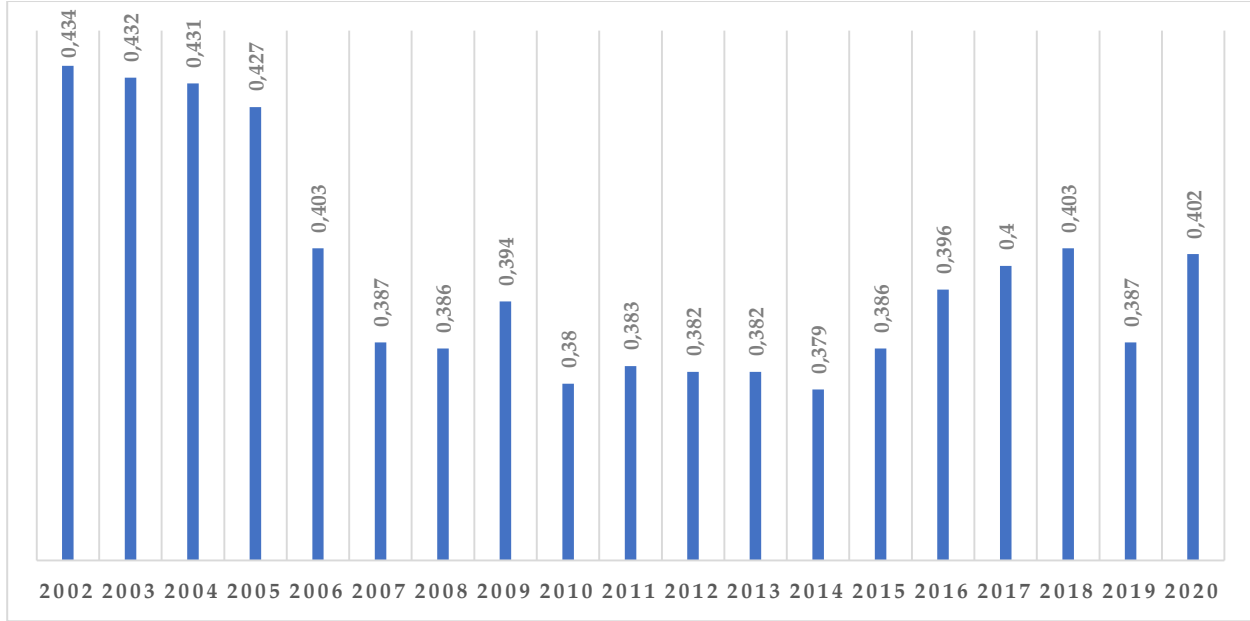
Mütteşebbis gelirlerini tarım gelirleri ve tarım dışı işletmelerden elde edilmiş gelirler oluşturmaktadır. Toplam mütteşebbis gelirlerinin büyük bir kısmı tarım dışı gelirlerden oluşmaktadır. Mütteşebbis gelirlerinin genel itibarıyla 2006 yılından 2014 yılına kadar bir azalış gösterdiğini söylemek mümkündür. Mülk gelirleri, menkul ve gayrimenkul gelirlerinden oluşmaktadır. Tablo 14’de görüldüğü üzere; menkul ve gayrimenkul gelirlerinin milli gelir içerisindeki payı toplam mütteşebbis gelirlerinin milli gelir içerisindeki payına göre düşüktür.

Milli geliri oluşturan bir diğer kalem sosyal transferlerdir. Sosyal transfer gelirleri; emekli maaş ödemeleri, dul ve yetim aylıkları ve diğer sosyal transferlerden oluşmaktadır. Emekli, dul ve yetim aylıklarının milli gelir içindeki payı diğer sosyal transferlerin payından daha fazladır. Haneler arası transferler milli gelirin küçük bir kısmını oluşturmaktadır. Sosyal transferlerin, 2020 yılı için, milli gelir içerisindeki payı maaş ve ücret gelirlerinden sonra ikinci sıradadır. Sosyal transfer harcamalarının nispeten fazla oluşu, bütçe politikalarıyla yakından ilintilidir. Nitekim bütçede söz konusu harcamaların artışı, bütçenin sosyal oluşunu gösterir mahiyettedir. Bu durumun ise gelir dağılımında dezavantajlı kesimler lehine iyileştirmeler yaratacağı dünya ve Türkiye’deki çalışmalarla da kanıtlanmıştır.

4.2.2. Türkiye’de GİNİ Katsayısının İncelenmesi ve Değerlendirilmesi

GİNİ Katsayısının Lorenz Eğrisinden türetildiği, “0” ile “1” arasında değerler aldığı, katsayının “0”a yaklaşmasının gelir dağılımının adil olduğu, “1”e yaklaşmasının ise gelir dağılımında adaletten uzaklaşıldığı anlamına geldiği bilinen bir gerçektir.

Türkiye’de GİNİ katsayısının değerlerinin bilinmesi, gelir dağılımının durumunu görmek bakımından oldukça önemlidir. Bu önem, dönemler arası kıyaslamaların yapılabilmesinde ve politika yapıcılara fikir sağlanmasında yardımcı olmasından kaynaklıdır. Grafik 1 bu amaçla hazırlanmıştır.

Grafik 1: Türkiye’de Yıllara Göre GİNİ Katsayısı

Kaynak: Solt, Frederick (2019), *The Standardized World Income Inequality Database, Version 8*. TÜİK, *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2020*, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2020-37404>

Grafik 1’de Türkiye’nin 2002 ile 2020 yılları arasındaki GİNİ Katsayısı verileri yer almaktadır. Grafiğe bakıldığında Türkiye’de 2002 ile 2008 yılları arasında gelir dağılımı eşitsizliğinde azalma görülmüştür. 2002 yılında GİNİ Katsayısı en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Gelir dağılımında 2014 yılına kadar kısmen iyileşme sağlansa da 2015 yılından sonra gelir dağılımı tekrar bozulmuştur. GİNİ Katsayısı 2014 yılında en düşük seviyesine ulaşmıştır. Dolayısıyla 2014 yılında Türkiye’de gelir dağılımında en adil durumun yaşandığı söylenebilir.

Türkiye için bütçe politikalarının gelir dağılımı (GİNİ katsayısı özelinde) üzerindeki etkilerini yorumlarken 2008 ve 2009 kriz yıllarını eşik olarak almak gerekmektedir. Nitekim söz konusu yıllara kadar vergilerin içinde dolaysız vergilerin payının artış göstermesi, eğitim harcamaları, sağlık harcamaları ve sosyal koruma harcamalarının hem miktar hem de oransal artış göstermesi 2009 yılı hariç GİNİ katsayısının sürekli düşmesine sebebiyet vermiştir. Bu ise gelir dağılımında adaletin sağlanmaya başlandığına işaretler. 2009 yılından sonra dolaysız vergilerin, eğitim harcamalarının, sağlık harcamalarının ve sosyal koruma harcamalarının oransal olarak dalgalı bir seyir izlemesi GİNİ katsayısının da dalgalı bir seyir izlemesini beraberinde getirmiştir. COVID-19 pandemisinin olduğu 2020 yılında ise toplam vergi gelirlerinin içinde dolaysız vergilerin payı azalırken dolaylı vergilerin payı artmış, eğitim harcamalarının payı düşmüş, sağlık harcamaları ile sosyal koruma harcamalarının payı artmıştır. Söz konusu bütçe politikalarındaki değişiklik beraberinde GİNİ katsayısını artırmıştır. Başka bir ifadeyle 2020 yılında bir önceki yıla nazaran gelir dağılımındaki adaletsizlik artmıştır. Bu veri, pandemide işsizlik sayısının artması, yoksullar aleyhine gelir kaybının oluşmasına rağmen devletin sağlık harcamalarını ve bilhassa sosyal koruma harcamalarını yeteri kadar artıramadığı şeklinde yorumlanabilir. Tabi bunda gelir dağılımında eşitsizliğe yol açtığı bilinen dolaylı vergilerin artmasının da etkisinin olması kuvvetle muhtemeldir.

4.2.3. Türkiye’de GİNİ Katsayısının İncelenmesi ve Değerlendirilmesi

Kişisel gelir dağılımını ölçmek için kullanılan Yüzde Payları Analizi, hane halkı gruplarının toplam gelirden almış oldukları payların yüzdelik dilimlere göre karşılaştırılmasını sağlamaktadır. Bu analiz yönteminde, temelde toplam gelirden en düşük pay alan aynı yüzdedeki grup karşılaştırılır. Böylelikle yüzdelik dilimlere göre ayrımı yapılan grupların toplam gelirden elde ettikleri paylar gelir eşitsizliği perspektifinde değerlendirilir (Özdemir, 2017: 94).

Yüzde payları (P80/P20) ile yüzde 20’lik fert/hane halkı gruplarının toplam gelirden almış oldukları paylara göre; “Son yüzde 20’lik grubun toplam gelirden aldığı pay, ilk yüzde 20’lik grubun toplam gelirden aldığı paya oranlanarak” gruplar arasında kaç kat fark olduğuna ulaşılmaktadır. Böylece değerlendirmeler daha doğru bir şekilde yapılabilmektedir. Söz konusu değerlendirmeleri gerçekçi bir biçimde yapabilmek için Tablo 15 hazırlanmıştır.

Tablo 15: Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Fert Gelirine Göre Sıralı Yüzde 20’lik Gruplar İtibarıyla Yıllık Eşdeğer Hane Halkı Kullanılabilir Fert Gelirinin Dağılımı

Gelir Grupları						Yüzde Paylar Analizi
Yıllar	İlk %20	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	Son %20	P80/P20
2002	5,3	9,8	14,0	20,8	50,0	9,4
2004	6,0	10,7	15,2	21,9	46,2	7,7
2005	6,1	11,1	15,8	22,6	44,4	7,2
2006	5,1	9,9	14,8	21,9	48,4	8,1
2007	5,8	10,6	15,2	21,5	46,9	7,1
2008	5,8	10,4	15,2	21,9	46,7	7,1
2009	5,6	10,3	15,1	21,5	47,6	7,4
2010	5,8	10,6	15,3	21,9	46,4	6,9
2011	5,8	10,6	15,2	21,7	46,7	7,0
2012	5,9	10,6	15,3	21,7	46,6	6,9
2013	6,1	10,7	15,2	21,4	46,6	6,8
2014	6,2	10,9	15,3	21,7	45,9	6,9
2015	6,1	10,7	15,2	21,5	46,5	7,2
2016	6,2	10,6	15,0	21,1	47,2	7,4
2017	6,3	10,7	14,8	20,9	47,4	7,4
2018	6,1	10,6	14,8	20,9	47,6	7,6
2019	6,2	10,9	15,2	21,4	46,3	7,0
2020	5,9	10,6	14,9	21,1	47,5	7,8

Kaynak: TÜİK, *Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması 2020*, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2020-37404>

Tablo 15’de Türkiye’de P80/P20 oranları yer almaktadır. Söz konusu oranlarda 2002 yılından itibaren düşüş yönü ancak dalgalı bir seyir gözlemlenmektedir. 2002 yılında 9,4 olan oran kriz yılları olan 2008 ve 2009’da sırasıyla 7,1 ve 7,4 olarak gerçekleşmiştir. 2010 yılında ise oran 6,9’a düşmüştür. Bu oran düşüklüğü en yüksek gelire sahip %20’lik dilimin en düşük gelire sahip %20’lik dilimin 6,9 katına denk geldiğini göstermektedir. Oranın düşmesi, gelir dağılımı eşitsizliklerinin düzelmeye başladığına işaret eder. 2010 yılından sonra oranlar, dalgalı bir seyir izlemektedir. 2015 yılında tekrar 7,2’ye çıkan oran 2019 yılında 7,0 olana kadar düşmeye devam etmiştir. COVID-19 pandemisinin yaşandığı 2020 yılında ise oranın 7,8’e yükseldiği görülmektedir. Bu oran, gelir dağılımında eşitsizliğin tekrar arttığı şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 15 incelendiğinde 2003 yılında en düşük gelir grubunun payının 0,7 puan artarak 6,0’a yükselmesi en yüksek gelir grubunun payının ise yaklaşık 0,4 puan azalarak 46,2 olması gelir dağılımında adalet bakımından önemli bir gelişmedir. 2009 yılında az da olsa durumun tersine dönmesi ise kriz yılı olmasıyla açıklanabilir. Sonraki yıllarda ise bir miktar düzelme olmuştur (Pınar, 2017: 297). En düşük gelir grubunun payı 2013 yılından sonra 6’lara çıkmış ve 2020 yılına kadar bu aralıkta dalgalı bir seyir izlemiştir. Ancak 2020 yılında en düşük gelir grubunun payının 6,2’den 5,9’a düşmesi ve en yüksek gelir grubunun payının 46,3’ten 47,5’e çıkması COVID-19 pandemisiyle açıklanabilir.

Orta gelirli gruplarında bulunan üçüncü %20’lik grubun pay durumlarına bakıldığında ise çok fazla bir değişiklik olmadığı görülmektedir. 2002 yılında 14,0 olan payları 2004 yılında 15,2’ye 2005 yılında ise 15,8’e yükselmiştir. 2017 yılına kadar 15’lerde seyreden grubun payı bu yıldan itibaren 14,8’e düşmüştür. 2019 yılında tekrar 15,2’ye çıksa da 2020 yılında 14,9’a gerilemiştir.

Uygulanan bütçe politikalarının da göz önünde bulundurularak değerlendirildiğinde gelir dağılımını düzeltmeye yönelik politikaların etkin olduğu ancak çok yüksek başarı getirmediği görülmektedir.

Nitekim 2002 yılında 9,4 olan P80/P20 oranının 6,8'e kadar düşmesi, en düşük %20'lik grubun payının 1 puan artarak 5,3'ten 6,3'e çıkması, en yüksek %20'lik grubun payının 50,0'dan 44,4'e düşmesi söz konusu politikaların başarı kısmıdır. Ancak bu başarıya rağmen grup paylarının çok da istikrarlı hareket etmediği söylenebilir. Özellikle 2020 pandemi yılında sağlık ve sosyal koruma harcamalarının hem miktar hem de oran olarak artmasına karşın en düşük %20'lik grubun payının 6,2'den 5,9'a düşmesi, en yüksek %20'lik grubun payının ise 46,3'ten 47,5'e çıkması yoksul grubun gelir payının zengin grubun gelir payı karşısında azaldığını göstermektedir. Hiç şüphesiz dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payının artarak gelir ve servet dağılımını bozması, bunda en büyük etken olarak gösterilebilir.

5. Sonuç

Bütçe politikaları, devletlerin vergi, harcama ve borçlanma gibi araçlarla makroekonomik istikrarı sağlamaya yönelik uyguladıkları politiklardır. Ayrıca devlet bu araçları kullanmak suretiyle gelir dağılımını adil hale getirmeye daha genel bir ifadeyle sosyal devlet ilkesi doğrultusunda hareket etmeye gayret göstermektedirler.

Devletler gelir dağılımında adaleti sağlayabilmek için vergi politikalarını, toplam vergi gelirleri içerisinde dolaysız vergilerin ağırlıkta olduğu, dolaylı vergilerin ise mümkün olan en alt seviyede tutulmaya çalışıldığı şeklinde dizayn etmeleri gerekir. Nitekim gelir ve servet üzerinden artan oranlı bir şekilde vergi alınması, başka bir ifadeyle az kazananın az çok kazananın çok vergi alınması gelir dağılımını sağlama amacıyla uyumlu bir politikadır.

Gelir dağılımında adaleti sağlayacak olan kamu harcamaları tarafına geçildiğinde ise durum biraz daha karmaşıkmaktadır. Bunun sebebi kamu harcamalarının hem türlerinin fazla oluşu ve yapılış biçiminin farklı olması hem de etkisinin farklılık göstermesidir. Harcamalar içerisinde sırayla bahsedilmek istenirse ilk olarak eğitim harcamalarından başlamak gerekmektedir. Eğitim düzeyi yüksek toplumların gelir dağılımının da adaletli olduğu/olacağı bilinen bir gerçekliktir. Dolayısıyla devletin yapacağı eğitim harcamalarının yoksul kesimlere fırsat eşitliği sağlayarak onların hem vasıf ve becerilerini artırarak tatmin olmalarını hem de yüksek ücretli iş bulabilmelerine olanak sağlayacaktır. Bu durum aynı zamanda işgücü verimliliğini artırarak ekonomik büyümeye de olumlu katkılar sağlayacaktır. Dolayısıyla eğitim harcamaları hem gelir dağılımını adaletli hale getirmesi hem de ekonomik büyümeye katkı sağlaması bakımından çifte kazançlı bir politikadır.

Gelir dağılımını düzeltici/adaleti sağlayıcı etkisi olan bir diğer harcama politikası türü de sağlık harcamalarıdır. Sağlık harcamaları, bireylerin hayat kalitesini artırarak iş gücü verimliliklerine olumlu katkılar yapacaktır. Bu durum devletin yaptığı sağlık harcamalarından en çok yararlanan kesim olan yoksul kesimin iş gücüne katılım düzeyini yükselterek gelirlerinin daha yüksek düzeylere çıkmasını sağlayacaktır. Bireylerin gelir düzeylerinin artmasıyla refah düzeyleri artacak ve gelir dağılımında iyileşmeler görülecektir.

Sosyal koruma harcamaları da gelir dağılımını düzeltici etkisi olan son kamu harcaması türüdür. Sosyal koruma harcamalarının iki aşamalı olumlu etkisi vardır. İlk etapta nakdi destekler sayesinde hane halklarının gelirlerini doğrudan yükselterek yoksulluğu azaltmaktadır. İkinci olarak ise; beşerî sermayeyi artırarak nakdi destek sonrasında eğitim, iş arama, ulaşım gibi hizmetler ve harcamalar için finansal destek oluşturmaktadır. Bu durum da gelir dağılımında adaletsizliğin azalmasına yardımcı olmaktadır.

Yukarıda açıklaması yapılan bütçe politikalarının Türkiye'de gelir dağılımı üzerindeki etkisini değerlendirecek olursak şu çıkarımlarda bulunabiliriz;

- Türkiye'de dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payı yıllar itibariyle değişiklik gösterse de oranın oldukça yüksek olduğu bir gerçektir. Bu durumun gelir dağılımını bozucu etkisi kaçınılmazdır.
- Eğitim harcamalarının miktarı sürekli artış gösterse de merkezi yönetim bütçeye oranı dalgalı bir seyir izlemektedir. 2020 pandemi yılında oran olarak düştüğü (%15,3'ten %14,8'e) görülmektedir. Eğitim harcamalarının kısa vadede olmasa da orta ve uzun vadede gelir dağılımını olumlu yönde etkileyeceği açıktır.

- Sağlık harcamaları da eğitim harcamaları gibi miktar olarak sürekli artmakta ancak GSYİH içindeki payı oransal olarak değişiklik göstermektedir. Sağlık harcamalarının 2020 pandemi yılında oransal olarak arttığını (%3,6’dan %3,9’a) söylemek mümkündür. Bu artışın gelir dağılımı adaletsizliğini düzeltmek için değil de pandemi sebebiyle olduğunun altını çizmek gerekmektedir.
- Sosyal koruma harcamalarının miktarı sürekli olarak artmaktadır. GSYİH içindeki payı 2009 yılında en yüksek seviyesine (%13,5) çıkmıştır. Bu yıldan itibaren dalgalı bir değişim gösteren oran tekrar 2020 pandemi yılında (%12,6’dan 13,0’a) artmıştır. Toplumdaki dezavantajlı kesimin ekonominin istikrarsız dönemlerinde diğer kesimlere nazaran daha çok etkilenmesi ve devletin harcamaları bu kesim üzerine artırmasının gelir dağılımını iyileştirici yönde bir etki göstermesi beklenir. Ancak Türkiye’de beklenenin aksine istikrarsız iki yılda da (2009 ve 2020 yılları) gelir dağılımı bozulmuştur. Nitekim GİNİ katsayısının yüksekliği de bunu doğrulamaktadır.

Finansman/ Grant Support

Yazar(lar) bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

The author(s) declared that this study has received no financial support.

Çıkar Çatışması/ Conflict of Interest

Yazar(lar) çıkar çatışması bildirmemiştir.

The authors have no conflict of interest to declare.

Yazarların Katkıları/Authors Contributions

Çalışmanın Tasarlanması: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50)

Conceiving the Study: Author-1 (%50), Author-2 (%50)

Veri Toplanması: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50)

Data Collection: Author-1 (%50), Author-2 (%50)

Veri Analizi: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50)

Data Analysis: A Author-1 (%50), Author-2 (%50)

Makale Gönderimi ve Revizyonu: Yazar-1 (%50), Yazar-2 (%50)

Submission and Revision: Author-1 (%50), Author-2 (%50)

Açık Erişim Lisansı/ Open Access License

This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC).

Bu makale, Creative Commons Atıf-GayriTicari 4.0 Uluslararası Lisansı (CC BY NC) ile lisanslanmıştır.

Kaynaklar

- Akbulut, E. (2020), Sağlık Harcamaları ve Gelir Dağılımı İlişkisi: Türkiye ve OECD Ülkeleri Karşılaştırmalı Analizi, Maliye Araştırmaları Dergisi, 6(3), s.137-155.
- Aksu, Ö. (1993), Gelir ve Servet Dağılımı, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Basımevi.
- Altınışık, İ. ve Peker, H. S. (2008), Eğitim ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 2008(2), s.101-118.
- Arpacioğlu Özdemir, Ö (2021), Kamu Eğitim Harcamaları ve Gelir Dağılımı Eşitsizliği Üzerine Bir Nedensellik Analizi: Türkiye Örneği, Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 8(3), s.576-592.
- Atkinson, A. B., Piketty, T., Saez, E. (2011), Top Incomes in the Long Run of History, Journal of Economic Literature, 49(1), s.3-71.
- Avcı, N. (1988), Bütçe ve Para Politikalarının Makro Ekonomik Etkileri, Devlet Bütçe Uzmanlığı Araştırma Raporu, <https://docplayer.biz.tr/2609029-Butce-ve-para-politikalarinin-makroekonomik-etkileri-nihal-avci-devlet-butce-uzmanligi-arastirma-raporu.html> (Erişim Tarihi: 05.05.2022).

- Becker, G. S. ve Chiswick, B. R. (1966), Education and the Distribution of Earnings, *The American Economic Review*, 56(1/2), s.358-369.
- Bhorat, H., Aalia C., Arobo E., François S. (2017), Social Protection and Inequality in Africa: Exploring the Interaction, (Eds.: A. Odusola, G. A. Cornia, H. Bhorat, P. Conceição), *Income Inequality Trends in Sub Sahran Africa: Divergence, Determinants and Consequences*, Chapter 8, Newyork: UNDP Publications.
- Bilgiç A. (2015), Türkiye’de Uygulanan Vergilendirme Politikalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkileri: 1990-2013 Dönemi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.
- Burkhauser, R. V., Feng, S., Jenkins, S. P., Larrimore, J. (2012), Recent Trends in Top Income Shares in the United States: Reconciling Estimates from March CPS and IRS Tax Return Data, *Review of Economics and Statistics*, 94(2), s.371-388.
- Cural, M. (2009), OECD Ülkelerinde Gelir Dağılımının 1980 Sonrası Gelişimi ve Eşitsizliği Azaltıcı Müdahaleler, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 4(2), s.73-97.
- Demir, İ. (2021), Türkiye’de Sosyal Koruma Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Şırnak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Şırnak.
- Demirtaş, N. (2020), Vergilerin Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: OECD Ülkeleri İçin Panel Veri Analizi (2000-2014), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Demiryürek Ürper, T. (2018), Kamu Harcamalarının Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- DPT. (2001), Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), Gelir Dağılımının İyileştirilmesi ve Yoksullukla Mücadele Özel İhtisas Komisyonu Raporu, <https://www.sbb.gov.tr/ozel-ih-tisas-komisyonu-raporlari/>, (Erişim Tarihi: 05.05.2022).
- Edizdoğan, N. ve Çetinkaya, Ö. (2021), Kamu Bütçesi, 10. Baskı, Bursa: Ekin Yayınevi.
- Ejder, H. L. (2012), Türkiye’de Bütçe Politikaları: 2002–2012 Dönemi, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(1), s.53-78.
- Ersezer, D. (2006), Gelir Dağılımı Politikası ve Araçları, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(1), s.255-268.
- Güller, Ay. (2021), Refah Devleti Bağlamında Eğitim ve Sağlık Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi: 1980 Sonrası Türkiye ve Seçilmiş OECD Ülkeleri Karşılaştırmalı Analizi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Bolu.
- İnam, B. (2019), Sosyal Harcamaların Gelir Dağılımı Üzerindeki Etkisi: Türkiye Örneği, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa.
- Lin, C. H. A. (2007), Education Expansion, Educational Inequality, and Income Inequality: Evidence from Taiwan, 1976–2003, *Social Indicators Research*, 80(3), s.601–615.
- Noyan, E. ve Avşarlıgil, N. (2017), Türkiye’de 1980 Sonrası Dönemde Uygulanan Dolaylı ve Doğrudan Vergi Politikaları Üzerinden Müşevvik Sorunun Ekonometrik Analizi, *Alanya Akademik Bakış*, 1(3), s.49-59.
- OECD (2015), In It Together: Why Less Inequality Benefits All, https://www.oecd-ilibrary.org/employment/in-it-together-why-less-inequality-benefits-all_9789264235120-en (Erişim Tarihi: 15.05.2022).

- Özdemir, Ç. (2017), Gelir Eşitsizliği Ölçüm Yöntemleri, (Ed.: E. İslamoğlu ve Ç. Özdemir), Gelir Dağılımı ve Yoksulluk, 2. Baskı, s.77-110, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Öztürk, N. (2012), Maliye Politikası, 1. Baskı, Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.
- Pınar, A. (2017), Maliye Politikası, 9. Baskı, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Qazi, W., Raza, S. A., Jawaid, S. T., Karim, M. Z. A. (2018), Does Expanding Higher Education Reduce Income Inequality in Emerging Economy? Evidence from Pakistan, *Studies in Higher Education*, 43(2), s.338-358.
- Quiñonez, P. (2022), Social Spending and Income Inequality in Latin America. A Panel Data Approach, *Social Policy and Society*, s.1-28.
- Rehman, S. ve Rashidi, Z. (2022), The Relationship between Education and Income Inequality (The Case of Pakistan), SSRN, <https://ssrn.com/abstract=4057992> (Erişim Tarihi: 07.07.2022).
- Shahabadi, A., Nemati, M., Hosseinidoust, S. E. (2018), The Effect Of Education on Income Inequality in Selected Islamic Countries, *International Journal of Asia-Pacific Studies*, 14(2), s.61-78.
- Solt, F. (2019), The Standardized World Income Inequality Database, Version 8, <https://dataverse.harvard.edu/dataset.xhtml?persistentId=doi:10.7910/DVN/LM4OWF> (Erişim Tarihi: 06.06.2022).
- Şen, H. ve Sağbaş, İ. (2020), Vergi Teorisi ve Politikası, 4. Baskı, Ankara: Anıkan Yayınları.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, 2009 Baz Yılı Gayrisafi Yurtiçi Hasıla, <https://www.sbb.gov.tr/temel-ekonomik-gostergeler/#1623658138156-495ade6f-614d>. (Erişim Tarihi: 03.06.2022).
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı, Bütçe Büyüklükleri ve Bütçe Gerçekleşmeleri, <https://www.hmb.gov.tr/bumko-butce-buyuklukleri-ve-butce-gerceklesmeleri> (Erişim Tarihi: 05.06.2022).
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, 2010 Yılı Bütçe Raporu, <https://sgb.meb.gov.tr/www/dokumanlar/icerik/30> (Erişim Tarihi: 04.06.2022).
- _____, 2021 Yılı Bütçe Raporu, <https://sgb.meb.gov.tr/www/dokumanlar/icerik/30> (Erişim Tarihi: 04.06.2022).
- TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2020, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Gelir-ve-Yasam-Kosullari-Arastirmasi-2020-37404> (Erişim Tarihi: 05.06.2022).
- _____, Sağlık Harcamaları İstatistikleri, 2020, <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Saglik-Harcamalari-Istatistikleri-2020-37192> (Erişim Tarihi: 03.06.2022).
- _____, Sosyal Koruma İstatistikleri, 2020, <https://data.tuik.gov.tr/Kategori/GetKategori?p=Saglik-ve-Sosyal-Koruma-101> (Erişim Tarihi: 05.06.2022).
- Ulu, M. İ. (2018), The Effect of Government Social Spending on Income Inequality in OECD: A Panel Data Analysis, *International Journal of Economics Politics Humanities and Social Sciences*, 1(3), s.184-202.
- Ulusoy, A. (2017), Maliye Politikası, 9. Baskı, Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Ulusoy, A., Karakurt, B., Akbulut, E. (2015), Eğitim Harcamalarının Gelir Dağılımına Etkisi: Türkiye’de Yükseköğretimin Gelir Eşitsizliğini Giderici İşlevi, *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 1(2), s.45-75.
- Ünsal, E. M. (2011), Makro İktisat, 10. Baskı, Ankara: İmaj Kitabevi.
- World Bank (2018), Learning to Realize Education’s Promise, Overview, World Development Report, <https://www.worldbank.org/en/publication/wdr2018> (Erişim Tarihi: 05.18.2022).